

**"FROM THE DEPTHS I CALL OUT TO YOU – GOD"
HALACHIK RESPONSA FROM THE HOLOCAUST**

ממעמקים...

ממעמקים קראתיך ד'
(תהלים ק"ל)

1 במסתרים תבכה נפשי על עם ה' אשר נפל בחרב השמד והכליון
2 שעה שנמסר ביד צר שפרש ידו על מחמדי ישראל, הרג ולא חמל
3 על נער וזקן, עוללי טפוחים ויונקי שדים עם אמותם יחד אומללו,
4 שלישי מעמנו נספה ללא עת ומבצרי תורתו הוסגרו ביד אויב להרוג
5 ולאבד בכל מיתה משונה במשרפות אש ותאי גז כאילו חם ושלוש
6 אבד נצחוננו ותוחלתנו מה'.

7 שבת משוש לבי מאז ראיתי את עני עמי כשגאוננו וצדיקיו
8 הוצאו להורג וכעולות תמימות הועלו על המוקד ונפשם יצאה ב„אחד“
9 תוך דביקות נפלאה, הם קיימו במציאות את דברי חז"ל שאמרו:
10 יובכל נפשך — אפילו נוטל את נפשך, ומאז לא אוכל שכוח את כל
11 האימים והבהלות שחוו עיני, גם עכשיו כשסר מר המות מאתנו
12 מאחרי שד' השאיר אותנו לפליטה, עדיין יבעתוני מצרי שאול הגיטו
13 הצרה והיגון השוד והשבר . . . ובהתעמף עלי נפשי בשם ה' אקרא
14 ואומר אהה ה' אלקים עד מתי קץ הפלאות, הלא עברה עלינו עת צרה
15 אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ועדיין נסתם חזון מאת ה'...

16 ובעת ההיא ואני בגיא ההריגה בגיטו קובנו מלבד שהייתי
17 אח לצרת אחי בעבודת הכפיה שעבדתי אתם ביחד, זכיתי גם להיות
18 ממצדיקי הרבים ובתוך חשרת החושך ואפילת הצרות המשכתי
19 להרביץ תורה בבית מדרשי שהיה מפורסם וידוע בשם „אבא יחזקאל“
20 קלויז", וגם אחר כך כשהודים האדורים נטו קו על בית המדרש הזה
21 שחתו והרסו אותו ועשו אותו לבית סוהר, גם אז במקלות ברכתי
22 את ה', למדתי תורה בתוך עם ועדה „בהלוית המת קלויז" בבית
23 גאפאנאוויץ שכרחוב וויטענא, בבית הכנסת של חיים שאפיר שכרחוב
24 ווארענא וביחוד התמסרתי מדי יום כיום ללמוד בחברת „תפארת

ספר

שאלות ותשובות

ממעמקים

חלק א'

מכיל בתוכו שאלות ותשובות וענינים שעמדו על הפרק
בימי הרג ואכרץ רח"ל של שנות תש"א-תש"ה בגיטו
קובנה ע"י חיל המרצחים של היטלר ימ"ש

רשמתי אז בימי הזועה ראשי דברים אלה למען יעמדו לזכרון
וה' יראה בעיני עמו ולא נוסף לדאבה עוד.

נספח לו שמות מרגן ורבנן ראשי הישיבות ותלמידי הישיבות הקדושות,
הקדושים והטהורים, ממדינת ליטא, שנהרגו על קידוש השם,
ד' ינקום דמם.

•

הוצאה שני'

מ א ת

אפרים בלא"א מוה"ר דוב ז"ל אש"י

רב ואב"ד בבית המדרש הגדול, גוא יאָרק

ור"מ ישיבת „תורה ואמונה“, ברונקס, נ. י.

מח"ס „דברי אפרים“

שנת תשל"ו לפ"ק, ניויורק

הל"א תשובות הללו הניתנות כאן הן רק מעט מזער מהנמצאות
 29 תחת ידי שנשאלתי עליהן ושרשמתי אז בימי הוועה בראשי פרקים
 30 ולמען יעמדו ימים רבים. עכשיו מדרתי אותן בסדר נכון ולא חוספתי
 31 על עליהן כלום אלא שחרחבתי את הדברים ועיר פה ועיר שם. מחמת
 32 רבוי הוצאת הדפוס אי אפשר לי לעמוד בעומס הדפסת החומר הרב
 33 הצאצור אתי, אבל כרצות ה' את דרכי כשאעלה על מכבש הדפוס את
 34 אפרי, אמרי אפרים" על מס' ב"ק, כ"מ וב"ב ושאר מס' המסודר ומוכן
 35 אצלי לדפוס, אני מקוה שאוכל להדפיס שם עוד חלק מהתשובות הללו
 36 נוסף על אילו הניתנות כאן.

37 ולבסוף עלי לגמול תודה לה' על חסדו הגדול שהשאיר אותי
 38 לפליטה להיות עוד מוצל מאש כדי להודות ולהלל את שמו הגדול,
 39 לאזור כח וחיל און ועצמה לחרוט בעט ברזל ועופרת את פגעי עמו
 40 וצורחתיו את עוז רוחו וגודל נפשו ולספר לדור אחרון על יחודות
 41 מדינת ליטא חייה ומותה.

42 וראיתי לראוי לחקים כאן מצבת זכרון גל-עד ליישובות הגדולות
 43 של מדינת ליטא: סלבודקה, סלז, פאנעוועזש וקלם, על ראשי
 44 יישובותיהן ותלמידיהן, יזכרם אלקינו לטובה עם שאר צדיקי עולם
 45 ויניקם נקמת דם עבדיי השפוך.

46 וזאת למודעי כי יתכן שנפלו פה ושם פטעיות ברשימות הקדושים
 47 בנוגע לגיל, תאריך וכדומה, שניאות מי יכין וה' השוכן יכפר בעדנו.

48 ובהזדמנות זו הריני מוצא לנכון להביע הערכתי למנהיגי
 49 וקברניטי בית המדרש הגדול אשר בני-יורדק, אשר שם אני שוכן
 50 כבוד ומכהן פאר זה כשמיטת שנים בתור רב ואב"ד. יהי נועם ה'
 51 עליהם ועל כל עדתם, אך טוב ואושר יהיו מנת חלקם תמיד,
 52 ישאו ברכה מאת ה' ובכל מעשי ידיהם יצליחו. יריו רוב נחת
 53 ועונג ויזכו להמשיך לעבוד במסירות להרמת קרן התורה והיהדות
 54 וזכות התורה יעמוד להם לעד למן ומחסה בעדם ובעד ביתם.

ה מ ח ב ר

ב"ה, שבט תשי"ט

1 בחורים" ולחזק ברכים כושלות וכבאי רוח של צעירי ישראל והמוני
 2 עם ללמד כינה לדעת שכשם שמכרכים על השוכה כך מכרכים על
 3 הרעה כי טוב ה' לקו ולמיחלים לחסדו ועל כן גם עלינו להוחיל דומם
 4 לתשובת ה', להודיין באמונה ובסחון לשאת עול בשמחת כי יש
 5 תקוה... .

6 וגר אלקים שרם יכבה כעת ההיא, הנאון ר' אברהם כחנא
 7 שפירא רבה של קובנו עדיין בחיים היתה חייתו ואם כי כבר היה חולה
 8 אנוש ומופל על ערש דוי, רבים היו הפונים אליו לבקש תורה מפיו
 9 שיוצא כדת מה לעשות, כי לרגלי פגעי הזמן הנורא צפו עלו שאלות
 10 שהזמן גרמם ושכזמנים כחקונם אי אפשר היה להעלותם על הדעת,
 11 וכל השאלות הללו שלא אחת סכנת נפש היתה כרוכה בעקבותיהן
 12 וידעו את פתרון המיד, ומכיון שהייתי מכאי ביתו תמיד ממש
 13 כבן בית, הית מבקש ממני לעיין בשאלות הללו ולהוות עליהן את דעתי.

14 וכך הצטברו אצלי תשובות על שאלות משאלות שונות
 15 האופיניות לזמן המיוחד שנשאלו ורשמתי אותן אז להיות לי למשמרת,
 16 למזכרת סבל ויסורים עוני ותלאה להיות אות ומופת עולם לחרב
 17 החדה שהיתה מונחת על צואר עם עולם ואף על פי כן הוא חי את
 18 חייו בקדושה וטהרה ומקיים את תורתו שנמסרה לו, בכל נפשך —
 19 אפילו נוסל את נפשך... .

20 והנה עכשיו כעבור פ"ו שנה מאז שרשמתי את התשובות
 21 הללו, עברתי בין הכתרים, כתרי פסות הניר שהזמן נתן כהן את
 22 שניו והתחיל לעשות כהן שמו, וראיתי שאצור כהן חומר היספורי
 23 גרב ערך ויוצא מן הכלל, חומר הנותן לנו תמונה מקיפה על החיים
 24 הרוחניים של כלואי הגיטו על רקע מלחמת קיום יום יומי, ואמרתי
 25 אל לבי מאת ה' היתה זאת לרשום את התשובות הללו ולהציב כהן
 26 יד ושם ליישרים ותתמימים שקידשו שם שמים בחייהם ובמותם ולחיות
 27 זכר ושארית ליהדות מדינת ליטא, יהדות שהיתה מושרשת בתוך
 28 יישובותיה המפוארות רכניה ונדוליה.

סימן כ"ב

ברין חמץ שעבר עליו הפסח בתוך הנימו.

שאלה: בפרום הפסח של שנת תש"ג שלחו הגרמנים ימ"ש לגיוס קובנה את מכסת הלחם שהיו נוהגים לחלק ליהודים כאמצעות ה"עלסמפון ראפי", מכסה זו היתה למשך של שבועיים ושאלתי כדת מה לעשות בנידון האיסור של חמץ שעבר עליו הפסח, כי בגלל סכנת הנפשות שהיתה כרוכה בדבר אי אפשר היה למכור את החמץ לפני הפסח לעכו"ם, דמלכר שהיהודים פחדו לדבר עם עכו"ם ולכוא אתם בדברים, חששו גם כן שלא יודע לגויים על הלחם שיגשנו ליהודים.

תשובה: בשו"ע או"ח סי' תמ"ח סעי' ה' פסק, חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אף על פי שביטל, והמ"א וש"א פירשו דמש"כ בשו"ע, "אף על פי שביטל" דהוא הדין אם הפקירה, והחמץ אסור אפילו בהנאה וכן פסקו הפ"ח, המטה יהודה והגר"ז, ואע"ג דשביטלו אינו עובר בבי"מ מכל מקום חששו חכמים שאם נתירו כשביטלו, יש לחוש שכל אדם יניח את חמצו עד לאחר הפסח ויאמר שהפקירו קודם הפסח כדי שנתירו לו.

והנה בספר תורת השלמים סי' י' כתב בנידון אחד שהיה בתפיסה בערב פסח והיה לו בביתו יין שרף של חמץ אם היין שרף מותר לאחר הפסח, ועיי' שם שמסיק דאם בזמנו ביטל את החמץ כותר היין שרף אחר הפסח על כל פנים בהנאה, שהרי בנידון זה לא שייך ערמה מכיון שהיה חבוש בבית האסורים, וכן היא דעת מהר"מ מרקנטי, הכנה"ג והעולת שבת, וכן פסק בשו"ת גבעת פנחס סימן מ"ז עיי"ש, אולם הנובי" בחד"א סי"ט כתב שאפילו באונס ימור נמי אסור וכן פסקו הגרע"א בסי' כ"ג ובשו"ת חת"ס סי' קי"ד עיי"ש, ועיי' בשדה חמד מערכת חו"מ סי' ה' שהביא את כל הדעות בזה.

והראיתי שהמשנה ברורה בסי' תמ"ח ס"ק כ"ה העלה דבהפסד מרובה יש לסמוך על המקילין, ובביאור הלכה ס"ג ד"ה אפילו, הרחיב את

קכט

קל שאלות ותשובות ממעמקים

הדיבור בזה. ועוד ראיתי בשו"ת אבני נזר סי' של"ט שכתב, באחד שהיה מוכר יין שרף שלא כדת הממשלה, ומכר את היין שרף לעכו"ם כנהוג, ונסתפק השואל אם מהני מכירתו או לא, והשיב לו דממ"נ הוא אינו עובר אחר הפסח על חמץ זה, דאם היי"ש זה יש לו דין כאילו הוא אינו שלו עוד אינו עובר עליו, ואם יש ליי"ש דין כאילו הוא שלו הרי מהני מכירתו מה שמכר לפני הפסח, ובפרט שעל פי דינא דמלכותא היי"ש הוה תיכף משיתפסו אותו השוטרים שייך הוא לממשלה לזאת אין להחמיר בזה אחר הפסח.

העולה מכל האמור דבנידון דידן כל שכן דאין להחמיר אחר הפסח, שהרי מדין הגרמנים הארורים ימ"ש כל מה שישנו אצל היהודים שלהם הוא, הם חמסו ולקחו ואין מציל מידם כי הם שמרו את הגיטו בשמירה מעולה

אין יוצא ואין בא זולתם, ובפרט שהלחם הזה שלהם היה והם מסרוהו בידי ה"עלסמפון ראפי" דק על מנת לחלקו ולא שיהא של היהודים, ואם היו תופסים מי ששלח ידו בלחם זה אחת דינו למיתה, לכן נראה דבנידון כזה בודאי גם הנובי"י, רע"א והחת"ס לא יחלקו בזה שאם בטלו אותו קודם הפסח בודאי יהא מותר לאחר הפסח שהרי מדאורייתא בביטול סגי, ומכיון שהיו אנוסים מחמת נפשות שלא יכלו לעשות שטר מכירה בודאי לא שייך בזה קנס חכמים שקנסו בענין זהו גם חשש של הערמה לא שייך כאן מכיון שהיו אנוסים.

לזאת הוריתי להם למעשה שיבטלו לפני הפסח את החמץ שלא הספיקו לאוכלו כי מדאורייתא בביטול סגי ולאחר הפסח מותר להם חמץ זה שהרי אנוסים היו מחמת נפשות בזה שלא מכרוהו לעכו"ם לפני הפסח.

קבו שאלות ותשובות ממעמקים

אנו הורגים את כולכם אפי' כולן מהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל, אבל אם יחדוהו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל ייתרגו אמר רשב"ל והוא שיהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי, דאם יחדו אחד מהן מותר למסור אותו להריגה כדי להציל אחרים מכש"כ כאן דמותר להמית הולד, כדי להציל האשה, אלא אפילו לר"ל דפסק הרמב"ם כוותי' בהל' יסודי התורה פ"ה ה"ה כד"ל דאפילו יחדוהו אל ימסרוהו אא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי, (ובספרי, "דברי אפרים" בקונטרס עמק הבכא כתבתי ליישב את דברי הרמב"ם הנ"ל עיי"ש), מ"מ בענינו דהולד עדיין ספק של נפל לרשב"ג יש להקל להציל עכ"פ האשה.

לפי זה בנידון דידן שגם כן הוא כרי הוא הדבר ששניהם ימותו בודאי יש להחזיר לעשות הפלה מלאכותית כדי להציל את האשה.

סימן כ'

כדין הצלת עצמה על ידי הפלה מלאכותית בנימו.

נשאלתי כיום כ"ז מנחם אב תש"ב, אשה שנתעברה בנימו אם מותר לה לעשות הפלה מלאכותית (אבארט) כדי לכשל את ההריון, שהרי גורו הטמאים שכל אשה יהודית שתתעבר יהרגו אותה ואת עוברת ואם כן יש כוח כשום סכנת נפש.

תשובה: באהלות פרק ז' מ"ו תנן האשה שהיא מקשה ללדת מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים מפני שחיה קודמין לחייו. ונפסק בש"ע ח"מ סי' תכ"ה ס"ב לפיכך העוברת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להרגה. ובפחתו תשובה שם לכאורה הוא תמות ע"י בה"ט סק"ג עד שכל שלא יצא לאויר העולם אין שם נפש עליו, ובתשובת חו"י סימן ל"א שכתב לישב זה עיי"ש.

והנה בתוס' רע"א הביא בשם פנים מאירות ח"ג סימן ה' דמותר בכה"ג דאם ידוע ששניהם ימותו מותר להציל את האשה אך כתב שצריך להתיר כדבר, אמנם בפני האריך של תפארת ישראל בחלק בועז כתב בפשיטות דבכה"ג דמא ידיה סומק טפי ומותר עכ"פ להציל נפש אחת מישראל, וכ"כ בבית יצחק יר"ד ח"ב סימן קס"ב, ובשו"ת מהר"ם שיק יר"ד קנ"ה, ובספר מחנה חיים ח"מ סי' נ' דאם שניהם ימותו ברי הדבר שהוא מותר.

ונ"ל דלא מיבעי לדעת ר' יוחנן דאיתה בתוספתא דתרומות פ"ו וכן בירושלמי פ"ח דתרומות וכן הובא בב"י סי' קנ"ז, סיעות בני אדם שהיו מהלכין

בדרך פגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרגו אותו ואם לאו הרי קבו

מבעית סבר אי לא אכילנא מיתנא קמ"ל, אלמא דוקא משום ספק מיתה מאכילין אותו ע"כ.

וְנִרְאָה לי דחומרה גדולה היא זאת בספק דאין לך רופא שיאמר אם לא יאכל שמא ימות, אלא הרופא דרכו לומר אם לא יאכל אפשר שיכביד חלין ויסתכן, ואפילו לספרים שכתוב בהן אי לא אכילנא מיתנא אין ללמוד מזה דדוקא על ספק מיתה מאכילין עי"ש.

וְז"ל הטור בסימן תרי"ח, חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי שאומר אם לא יתנו לו אפשר שיכביד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו ואין צריך שיאמר שמא ימות, ולמדנו מדבריו שאין צריך שיאמר הרופא שאם לא יאכל ימות, אלא אפילו אמר שיכביד עליו החולי ויסתכן ממילא עי"ו מאכילין אותו, ואף שאינו אומר בהחלט שיסתכן אלא הוא אומר, "אפשר" שיכביד עליו החולי גם כן מאכילין אותו דכלל גדול הוא בחורה ספק נפשות להקל.

הַעֲלָה לנו מהמובא, שדין של פקוח נפש אינו נגמור עם אותה שעה שהחולה עומד בה, אלא אף שבאותה שעה אין עדיין משום פקוח נפש, מכל מקום מכיון שלאחר זמן אפשר שיכביד עליו החולי, אז מיד יש עליו דין של פקוח נפש ומאכילין אותו ביום הכפורים .

וְלִפְיָיִן בנדון דידן יש להחזיר להם לאכול את המרק משום פקוח נפש, אף שבאותה השעה עדיין אין סכנת נפש, מכל מקום מכיון שיוחלשו לאחר זמן ויבאו לכלל סכנה מותר להם לאכול ממרק הפיגולים, ובפרט שלפי דעת רופאים מומחים אי אפשר לו לאדם לחיות ולהתקיים בתנאים כאלה שהיו כהם היהודים אז, בודאי יש כזה משום סכנה נפשות שהרי רעב קשה ממות וחרב כדילפינן במס' בבא בתרא ח' ע"ב מהא דכתיב והיה כי יאמרו אליך אנא נצא ואמרת אלהים כה אמר ד' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב וגו' (ירמיה ט"ו) וא"ר יוחנן כל המאחר בפסוק זה קשה מחבירו עי"ש.

אֲלֵרִים אפשר לדחות דכל האמור הוא דוקא בחולה אבל בנידון דידן מכיון שבעת הם אינם חולים, רק מדין של פקוח נפש אחינן עלה, יש לומר

סימן ב'

ברין פקוח נפש. לאחר זמן.

שאלה: כיום כ"ז אלול תש"א חוסל על יהודי גיטו קובנה לעבוד בבנין שדה תעופה על יד העיר, וניתן הצו על ידי הגרמנים חודים הארורים ימ"ש שעל יהודי הגיטו לשלוח מדי יום ביומו מכסה של אלק איש שיעבדו כשדה התעופה, לכל אחד ואחד מעובדי הכפית ניתן כתור מזון צלחת של מרק פיגול ורבים מהם לא רצו כמוכדו לטמא את עצמם, להתנאל ולמנוע ממרק זה. אולם מכיון שהם נחלשו מרעב מעוני ומרוב עבודה, כאז אלי בין כסה לעשור שנת תש"ב מספר אנשים ונפשם לשאול הניעה, אם מותר להם לאכול את המרק, היות כי יש כזה משום סכנת נפשות כאם ימשיכו ברעבונם.

והוכן שאלתם הוא : מכיון שעכשיו אין כאן משום פקוח נפש שידחה את האיסור אף שלאחר זמן יוחלשו ויבואו לידי סכנת נפשות מכל מקום כתר השתא אזלינן, והשתא אין כאן פקוח נפש שידחה את האיסור, או דילמא אף שעכשיו אין כאן משום סכנת נפשות אבל מכיון שבדאי לאחר זמן יבואו לכלל סכנת נפש מחמת חולשה, מותר להם כבר עכשיו למנוע ולאכול מן המרק כדי להנצל מסכנת נפשות שתבוא אליהם לאחר זמן.

תשובה: במס' יומא פ"ג ע"א גרסינן: חולה מאכילין אותו על פי בקיאי, אמר ר' ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה מאי טעמא לב יודע מרת נפשו. פשיטא מהו דתימא רופא קים ליה טפי קמ"ל, רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך שומעין לרופא מאי טעמא תונבא הוא דנקים ליה.

וכתב הרא"ש ז"ל שם, ויש ספרים שכתוב בהן מילתא דר' ינאי פשיטא ספק נפשות להקל מהוא דתימא האי דקאמר חולה צריך אני בעותי הוא דקא

דמיון שבשעה זו אין בה עדיין משום פקוד נפש אף שלאחר זמן יכולים עובדי הכפיה לבוא לכלל סכנה, מכל מקום בתור השתא אוליגן ואסור להם לאכול את המרק שהרי אין כאן בשעת האכילה פקוד נפש שידחה את האיסור.

אמנם עדיין יכולים אנו להביא ראיה לגידון דידן מזה דגריסין במס' שבת ס"ט ע"ב. אמר רב חונא היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמור יום אחד וכי' אמר רבא בכל יום ויום עושה לו כדי פריסתו בר מהמא יומא, ופריסין וההוא יומא לימות ואסקינן שם, אלא כל יום ויום עושה לו פריסתו אפילו ההוא יומא, וההוא יומא במאי מינכר ליה בקידושא ואבדלתא, וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' שבת הל' כ"ב.

ובשני סי' שמ"ד סעי' א' פסק, ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת מונה שבעה ימים וכי' ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום אפילו כיום שמקדש בו כדי פריסתו, ועיי' בספר תו"ש שכתב דאם הוא יכול להתענות יום אחד בלי סכנה אסור לו לעשות מלאכה באותו יום דאין כאן פקוד נפש. אולם בספר בגרי ישע חלק עליו, וכתב דאינו צריך לסגף עצמו בחינתו, אף על פי שהוא אינו מסתכן עי"ז, מכל מקום הרי עליו למהר לצאת מן המדבר עי"ש, ומבואר מדבריו שאף שכעת אין כאן חשש של פקוד נפש מכל מקום מכיון שעליו למהר לצאת מן המדבר כי אחרת הוא יסתכן, אף שהסכנה תהיי לאחר זמן אין עליו לסגף את עצמו כעת, כי מאחר שאחר כך יסתכן בסכנה נפש, כבר מעכשיו מותר לו לאכול, ואם כן הוא הדין בגידון דידן מותר להם לאכול מיד כיון שלאחר זמן יבואו לכלל סכנה נפש.

ויש להביא עוד ראיה לזה מהתוספתא דשבת פרק ט"ז הלכה י"ג וד"ל ר"א אומר מילה דוחין עליה השבת מפני מה מפני שחייבין עליה כרת דין הוא שידחה את השבת על כולו וכי' וכן הוא ברש"י יומא פ"ה ע"ב כד"ה ומה מילה שהיא תיקון מאיבריו של אדם דוחה את השבת לפי שחייבין עליה כרת לאחר זמן. הרי נראה מזה שאם החלול שבת היום והסכנה הוא לאחר זמן נדחה מפני סכנה נפשות.

ולגם הגאב"ד דקובנה הגאון ר' אברהם דובער כהנא שפירא זצ"ל הסכים על זה להיתר.

אחרי השחרור מאפלה לאורה הראני ידידי ש"ב הרב הגאון ר' אשר באבד שליט"א את הריטבי"א שבת דף ס"ט ע"ב ד"ה בהאי יומא לימות וא"ת וכי מפני שמתענה יום ימות וי"ל דמאן דאכל מאתמול טובא אין הכי נמי דמשום יום אחד לא מאית אבל האי כשעשה כל יום ויום כדי פריסתו אינו עושה אותה אלא כדי שיוכל לחיות בה אותו יום בצמצום שלא הותר לו אלא מפני פקוד נפש בלבד בכלל האזינו אילו עבד בהאי יומי מאית ע"כ. נראה מזה ברור שגם עכשיו מותר לאכול מן המרק כי זה נקרא עכשיו פקוד נפש.

אנוש, המחסר לחמו ומימיו ומשביעו ראש ולענת, איך יכול עבד כזה לברך ליצירו ולומר, "שלא עשני עבד", הלא לצחוק ולעג יהיה, כמשוגע וכמתלהל שאין בו דעת ותבונה, והרי כלל גדול בידינו הוא, שיש לכוון כתפלה וברכה, ושפיו ולבו יהיו שווין, ואיך אוכל לומר ברכה כזאת ולבי כל עמי.

ככה דיבר האיש מדי יום ביומו בעת ברכת השחר, ורכים מתפללים מרוב שיחם וכעסם סייעו על ידו, ונשאלתי אז לחוות את דעתי, דעת תורה האם יש להמנע מלומר ברכה זו, דמתחזי כשיקרא, ואדרבא איסורא איכא, או דילמא אין לנו לשנות ממטבעו שטבעו חכמים בסדר התפלה והברכות.

תשובה: שאלה זו נפתחה בגדולים, הלא הוא אבודרה"ם שככת באת *"השבוי"* אם מברך שלא עשני עבד, וכתב דלא תיקנו הברכה מפני העבודה עצמה. היינו שמברך מפני שאינו צריך לעבוד עבודת עבד כעבדים, אלא עיקר הברכה היא מפני שאין עבד כנעני ראוי לבוא בקהל ופטור ממצות. ולכן שבוי יהודי שפיר חייב בברכה זו, עיי"ש.

ולפי זה יוצא שעיקר הברכה הזאת נתקנה לא על עבודת הגוף, אלא על עבודת הנפש, שבאה לידי ביטוי אצל עבד כנעני שאינו ראוי במצוות ואינו ראוי לבוא בקהל, אבל יהודי המחוייב במצוות, ואפילו כשהוא נתון בשבי יכול הוא לקיים את המצוות. ואם אינו מקיים מחמת אונס, הרי אנוס רחמנא פטריה, אבל בתורת קיום המצוות ישנו, ובר מצוות מקרי, לכן שפיר מברך הוא את הברכה הזאת אפילו כשהוא נתון במצור ובשבי.

לכן אמרתי לשאול, כי חס ושלום להם לבטל ברכה זו שהוקנה על ידי אבות עולם, רבותינו זכרונם לברכה, ואדרבה דוקא כעת חובה עלינו לברך ברכה זו, למען יכירו אייבינו ומדינו, שלמדות שאנו נתונים בידם לעשות בנו כצינום הרע, בכל זאת רואים אנו את עצמנו כבני חורין הנתונים במצור ובשביה וקרובה ישועתינו לבוא וגאולתנו להגלות.

ואנכי כדאי להביא כאן שאותן הנשים האומרות במקום שלא עשני עבד, שלא עשני שפחה, דלא שפיר עבד, אף כשאשה מברכת לשון "שפחה" מדוייק יותר, לגבה, מכל מקום מצינו בכמה מקומות שלשון "עבד" מוסב גם על "שפחות", לכן מן הראוי שלא לשנות ממטבע שטבעו לנו חכמים בברכה זו, ראה בספר אשל אברהם של "הרב מבית שמש" שהאריך בזה ומסיים שאין לשנות מהנדפס בסידורים, וה' הטוב הוא יפדה אותנו מצרותינו, יקרא לאסירים דרור ופדות יתן לשבויי גוים, יעלנו לציון ברינה ויבנה בית מקדשינו ושם נאמר לפנינו שירה חדשה על גאולתנו ופדות נפשנו אמן כן יהי רצון.

סימן ו'

אם מותר לברך בנינו, בברכת תפלת השחר, ברכת שלא עשני עבד

שאלה: משא ניא הרהיגה ועמק הכנא אסירי עני וברזל בחושך וצלמות, בנינו קובנו שבלישא המעשירה, מי יעץ זאת על עיר מלאה חכמים וסופרים הנותנאים אמרי שפר ומשעשעים בדת יומים, לתת רגלם כסד וידיהם כנחשתים של עבודת פרך ומשא לעיפה, להמכר לעבדים ללא כסף ולמשנה עבודת שכיר ללא שכר ומחיר, למציק המשחית, פריץ חיות כזאב בערב יסוף וכשחל ביער, ידכא אף ייסר יכה ראש אף קדקוד, כשרם כחרוץ ידוש, כדי לעשות מעשהו ולעבוד עבודה.

בימים חם ימי הצרה והיגון עת התהפכה להם החרב המתהפכת בבוקר בבוקר יעבור הצר המשחית הנרגמני, ביום ובלילה לא יתן מנוח, והיה רק זוועה מדי עברו וקולו ישמיע, את אשר למות למות וזאת אשר לשבי לשבי, כי כלה ונחרצה מאתו לאבד את עם ה' ולהונועם כעבודה קשה.

בעת ההיא ידבר אכיון משפט עם שופט כל הארץ, למח הסתרת פניך ה', למח הסתר פניך ממני, גוי נתת למכים ולחיי לאוורטם, חשפת פני לכלימות ודוק.

ובעת תפילת הבוקר כשהש"ץ ר' אברהם יוסף הי"ד התחיל לומר את ברכות השחר באימא ויראה ברתת וזיע, משחניע לברכת "שלא עשני עבד" קרא בקול מר לאדון האדונים, איך אוכל לומר ברכה זו כשעה שנמצאים אנחנו כעוצר ושבי, וחנם נמכרנו ולא בכסף, איך יוכל עבד לברך ברכת בן חורין כשעה שמוט עבודת נתון על צוארו ומוסרי שביה נתונים על גופן, איך יכול עבד נתון למרמס חרפת

כדין ספק פקוח נפש על ידי לפני עור.

- 1 **שאלה:** ביום י"ב תשרי תש"ב עברה השמועה לא מוכה במחנה כלואי הניסו שהרוצחים הגרמנים, החליטו שמאחר שמספר
- 2 הנשים בניסו עולה על מספר האנשים שהרי בפעולות הקודמות
- 3 (אקציעס) הוצאו להורג והוכרעו לשבת ראשי משפחה רבים ונשותיהם
- 4 נשארו אלמנות ובניהם יתומים, לכן יש להוציא להורג את כל אלו
- 5 הנשים השוממות מבליהן ולהשאיר בחיים רק את אותן הנשים
- 6 רשיש להן עדיין בעלים וחיות חיי משפחה. כתוצאה מקלא דלא פסיק
- 7 זה התאמצו רבות מהנשים הפנויות להנשא כדי להנצל ממר המות,
- 8 הן מצאו להן אנשים שהיו מוכנים לקחתן ופנו לרבנים שיסדרו להם
- 9 קידושין כדת משה וישראל.
- 10 **אולם** מכיון שבניסו לא היה מקום מורה, צפתה עלתה לפני הרבנים
- 11 השאלה אם מותר להם להזקק לבקשתן של נשים אומללות,
- 12 ואלו הנמצאות בצל המות ואם לא יעברו על הלאו של לפני עור לא
- 13 יתן מכשול, שהרי על ידי זה שיסדרו להם קידושין ישימו להם מכשול
- 14 לעבור על איסור נדה החמור ויגרמו לנשים אומללות אלו ליפול מן
- 15 הכור אל הפחת, שאף שיתכן שתנצלה מההרב המתהפכת שהצר
- 16 הצורך הניף מעל לראשן על ידי נישואין אלו, מכל מקום הרי ילכדו
- 17 ברשת איסור כרת של עריות ולא הן בלבד אלא שגם בעליהן שיקחו
- 18 לעצמן הרי יעברו על איסור חמור זה, ובפרט שכל עיקרו של קלא
- 19 מלא שאמנם כן הוא, שאם הנשים האלו תנשאנה לאנשים הן תנצלה
- 20 ממות וכליון, ומי יתן לנו ערובה שאכן כן הוא הדבר, ואף אם מי
- 21 שהוא שמע כן מפורש מפיו הרוצחים האורזים אין בכך כלום שהרי
- 22 אנו מסורים בידם כצאן טבח, ואין מי שיאמר להם מה תעשו ובכל
- 23 יום תמיד הם מחדשים את גזירותיהם הדרשים לבקרים, ולכן גם בנידון

כג שאלות ותשובות ממעמקים

- 26 זה אין שום בחזון ויתכן שאף אם נשים אלו תנשאנה לאנשים, בכל
- 27 זאת יוכרעו לשבח הן ובעליהן אשר לקחו להן גם יחד.
- 28 **אכן** הן אמת שנשים אלו ברוב כהילותן עלולות ללכת אל לשכת
- 29 המשטרה היהודית שבניסו, ולהתחתן בנישואין אורחיים, והמשטרה
- 30 היתה רושמת בפספורטים שהיתה מוציאה ליושבי הניסו לאחר נישואין
- 31 כאלה שהזוג הוא בעל ואשה, וממילא היו גם חגרמנים מכירים בנישואין
- 32 כאלו, ואז עלול לצאת מזה מכשול גדול מכיון שהמשטרה הזאת לא
- 33 היתה מרבה בחקירות ודרישות, וכל זוג שהיה בא להתחתן אצלם
- 34 בנישואין אורחיים היו מיד רשמים אותם כבעל ואשה, מבלי לבדוק
- 35 אולי האשה היא אשת איש שבעלה לוקח ממנה ועודנו חי, או שברר
- 36 מחמת נפשות להציל את נפשו, ומתוך שאשה זאת תהא רשומה
- 37 כאשתו של איש אחר עלולה היא להתקרב עם האישי ולחיות אתו
- 38 חיי אישות, או אולי אשה זו זקוקה היא ליבום וכדומה, ואם כן לפי
- 39 זה אם הרבנים לא יסדרו קידושין לנשים אומללות אלו תהא המכשלה
- 40 הגדולה תחת ידם שהרי אם ילכו למשטרה להנשא בנישואין אורחיים
- 41 יתרבו עוברי איסורי עריות בישראל ויולידו ממזרים ופגומים, ולכן
- 42 אולי יותר כדאי שיענו לבקשת הנשים האלו ויסדרו להן קידושין
- 43 ואז הלא כוודאי יחקרו הרבנים אחרי הנשים המבקשות להנשא שלא
- 44 יהיו נשואין אלו נשואי עריות, זהו תוכן השאלה שעלתה אז, האם יש
- 45 להמנע מלסדר קידושין לנשים אלו בגלל החשש שהרב המסדר יעבור
- 46 על הלאו של לפני עור לא תתן מכשול, או שאין למנוע מהן את סידור
- 47 הקידושין שהרי אדרבה מתוך שיסדרו להן קידושין יתחתנו כדת משה
- 48 וישראל ולא על ידי נשואין אורחיים שעלולים לצאת מהן מכשולים
- 49 גדולים ועצומים, ונתבקשתי אז על ידי מרן הגאון ר' אברהם דובער
- 50 כהנא שאפירא זצ"ל הנאב"ד דקובנה לעיין בשאלה זו. . . .

ולכך לא שייך על המרגיל הלאו של לפני עור דהוי כדלא קאי בתרי עברי דנהרא דלא שייך עור ולכן איצטריך קרא דלא תנאף.

חכנא לדינא דמכל האמור יש להחיר לסדר קידושין לבשים אומללות אלו

2 כדי להציל את נפשו מחמת המשתיתים האורחים אשר ישיתו עצות

3 בנפשם לשפוך דם נגד ולהרבות חללי עם קדוש. ואף שאין מקוה טהרה בגיטו.

4 ושמעתי בשם רבנו החפץ חיים זצ"ל שאסור לשדך זוג שאינו נוהר במצות

5 טבילה גדה משום לאו דלא תנאף דאיסור גדה גם כן כלול הוא בלאו של כל

6 העריות כגון איסור אשת איש וכדומה. ואם כן אילולי הרב המסדר יתכן

7 שלא יעברו על איסור גדה ועיי' בספר שלחן העוז ח"ב סימן ח' אות ו' ובתחמת

8 שלמות אהע"ז סימן כ"א סעף א' שכתב דאסור להיות סרסור. מכל מקום

9 גראה דבנידון דידן אינו עובר הרב המסדר שום איסור כלל. מטעמים דלהלן:

10 א) משום שבנידון דידן הוי כדלא קאי בתרי עברי דנהרא שהרי הן יכולות

11 ללכת למשטרה היהודית ולהגשא בנשואין אורחיים ולכן אין הרב

12 המסדר הקידושין עובר על לפני עור לא תתן מכשול. וגם איסורא דרבנן ליכא

13 לשיטת התוס' והרא"ש בעיי'. המדברי והאור ורוע וכדעת הרמ"א ששיטות

14 חלוקות הן בדבר זה. וכדאי לנו בנידון זה לסמוך על השיטות של המקילים.

15 ב) אפילו אם נתפוס כדעת הש"ך דבוה כולי עלמא מודו דבישראל איכא מיהא

16 איסורא דרבנן אף היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא. מכל מקום

17 יש להחיר בנידון דידן וכמו שהעליתי לעיל לחלק בין היכא שאמר מפורש

18 שהוא הולך לעבור את האיסור לבין היכא שלא אמר בפירוש. דרך היכא

19 שהוא אומר מפורש איכא איסורא דרבנן אף היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא

20 מה שאין כן בנידון דידן שלא אמר. מפורש שאין בדעתו לטבול ולהטהר

21 לטוואות נדתן. ליכא אפילו איסורא דרבנן שהרי יתכן שהן ילכו לטבול את

22 עצמן בנהר ניעמאן שמימיו לא יכובו ולכן אף שידוע לרב המסדר שאין בגיטו

23 מקוה טהרה אין זה כאילו אמרו מפורש שאין בדעתו לטבול ולהטהר לבעליהן

24 ובהנחה דריש מס' שבת לענין עניי. ובשעת הדחק כוה בודאי שיש לנו לסמוך

25 על אלו הפוסקים המתירין לטבול בנהרות וכמו שביררנו.

26 ג) ואף אם נימא שכל עיקרה של סברה זו אינו אלא היכא דליכא לאו של לפני

27 עור כגון היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא. ורק איסורא דרבנן

28 הוא דאיכא ביה יש לומר דאינו אסור מדרבנן אלא היכא שהוא אומר מפורש

29 שהוא מתכוין לעשות את האיסור. אבל היכא דקאי בתרי עברי דנהרא דאיכא

30 לאו דאורייתא של לפני עור הרי בודאי איכא איסורא עליה אפילו אם לא

31 וכן יאמר מפורש שהוא מתכוין לעבור את האיסור. ולפי זה הניחא אם נתפוס

32 כדעת הר"ב פ"מ שהביא המשנה למלך לכן בנידון דידן מאחר שהן יכולות

33 ללכת למשטרה היהודית ולהגשא בנשואין אורחיים וליכא על הרב המסדר

34 איסורא דאורייתא אלא איסורא דרבנן לכן אפשר להחיר מטעם סברה זו

35 שהבאנו דמאחר שאינו אומרות מפורש שאין בדעתו להטהר לבעליהן אין כאן

36 אפ"י איסורא דרבנן.

37 אב"א אם נתפוס כדעת המשנה למלך דאף היכא שהוא יכול לעשות את העבירה

38 לא על ידי האיש הזה אלא על ידי איש אחר כגון במילה שיוכל

39 להלכות את מעותיו לאחרים אף אם הלה הזה לא ילוה אצלו מכל מקום לא

40 הוי זה כדלא קאי בתרי עברי דנהרא מאחר שאפילו אם הלה הזה לא יעבור

41 על לפני עור. יעבור על איסור זה יהודי אחר. ולכך גם זה לזה זה אינו ניצל

42 מההלא הזה ויש עליו לאו דאורייתא אם הוא לזה אצלו ברבית. אם כן מה יועיל

43 לנו שהן יכולות ללכת למשטרה היהודית ולהגשא בנשואין אורחיים. מכל

44 מקום הרי אז יעברו השוטרים והפקידים היהודים על לאו של לפני עור.

45 וממילא לא הוי כדלא קאי בתרי עברי דנהרא וגם הרב המסדר לזון קידושין

46 לא ינצל מלאו זה. ומאחר שיש על הרב המסדר הלאו של לפני עור לא תתן

47 מכשול מה יועיל ומה יתן לנו מה שהן אינן אומרות מפורש שאין בדעתן

48 להטהר לבעליהן.

49 מכל מקום גראה דאף על פי כן יש להחיר לזון קידושין. שהרי אפילו אם

50 נתפוס כדעת המשנה למלך בכל זאת נוכל לצרף בתורת סניף להחיר

51 את סברת הבי"ח שאפילו את הלאו של לפני עור דאורייתא אינו עובר כשהוא

52 שם לפניו את המכשול בשעת עשיית העבירה ממש. אבל בנידון דידן שבשעת

53 סידור הקידושין עדיין לא נעשית העבירה כלל בודאי אפשר להחיר לסדר

54 לזון קידושין. ואם אחר כך יעברו על איסור גדה עלינו מה לעשות. וכמו

55 שכתב הבי"ח לענין ברכה.

56 ימכל הלין טעמין פסקתין להחיר לסדר לזון קידושין. דרך לאלו הנשים המבכות

57 את המצות בשאט נפש ואינו מובלות אף שיש במקומן מקוה טהרה

58 רק לאלו אסור לסדר קידושין וכמו שהבאתי לעיל בשם רבנו בעל החפץ חיים

59 והחכמת שלמה. אבל בנידון דידן של הנשים האומללות הללו הנחונות בצל

60 המות ורצונות להציל את נפשן על ידי שתנשאינה לאנשים. בודאי נשים אלו

61 יש להעמידן על חזקתן שרצונות הן לשמור על דיני הטהרה ומוכנות הן לטבול

62 את עצמן במי טהרה. אלא שאנו חוששים הואיל ולא נמצא בגיטו מקוה טהרה

63 אולי לא ילכו להטבול בנהר והרב המסדר יעבור על ידי כך על הלאו של לפני

64 עור לא תתן מכשול. לזאת נראה מכיון שיש כאן חשש של סכנת נפשות

65 אם הרב לא יסדר לזון את הקידושין ובפרט שאולי ילכו לטבול את עצמן בנהר

66 לכן יש להחיר לסדר לזון קידושין מכל הלין טעמין שהזכרתי. כי אחרת הן

67 עלולות באמת ללכת ולהגשא במשטרה היהודית על ידי נישואין אורחיים

68 ועלולים לצאת מזה מכשולים גדולים ועצומים בעניני עריות החמורים.

69 אלא שעל הרב להזהירם שאסור להם לחיות ביחד חיי איש ואשה בגלל איסור

70 גדה החמור אם הן לא תלכנה לטבול את עצמן בנהר כדת וכדין ואז

71 מותר לו לרב לסדר קידושין כי נחזיק אותם בחזקתם. חזקת כשרות ויהדות

72 שהם ישמרו את הדין שאסור לבעול לפני שהאשה טהרה מגדתה. ולפסק זה

73 הסכים אתי הגאב"ד דקובנה זצ"ל.

14.

Sanctioning Unsatisfactory Religious Marriages

Question:

ON 12 TISHREI 5702—OCTOBER 3, 1941—A distressing rumor reached the ghetto prisoners: the German murderers had decided that since the number of women in the ghetto was greater than the number of men—as the result of previous *Akzionen* (forays) where many Jewish men had been butchered leaving many widowed women and children—all women who were husbandless would be taken to be murdered; only those women whose husbands were living would be left alive. This persistent rumor made many unmarried women anxious to marry in order not to be put to death. They found men willing to marry them, and asked the rabbis to arrange kiddushin (marriages) in accordance with the law of Moshe and Jewry.

Since the ghetto did not have a mikveh the rabbis seriously pondered whether they were forbidden to honor the requests of the unfortunate women now standing in the shadow of death, for they might be placing a stumbling-block before the couples, who would violate the serious transgression of nidda. For even though such marriages might save them from the sword of Damocles over their heads, nevertheless, they would be ensnared by the penalty of kareth, to be cut off spiritually from this world and the future world for violating the serious prohibition against a woman living with a man without mikveh. Not only would the women be liable for the penalty of kareth, but their husbands would be as well.

Response:

THE RUMOR HAD NO KNOWN SOURCE. EVEN IF someone had explicitly heard from the accursed murderers that married women would be spared, it would have

been meaningless, for we were to the Germans like sheep at the slaughterhouse; none of us could tell them what to do. There was thus no assurance that marriage would help these women. It was even quite possible that both they and their husbands would be put to death by the Germans.

On the other hand, many of these terror-filled women would likely go to the Jewish police in the ghetto. They had the authority to perform civil marriages which were acceptable to the Germans. Civil marriages, however, could lead to grave complications in Jewish law. For one thing, the police married any couple that came to them and registered them as husband and wife without investigating whether the woman had been previously married, or had obtained a divorce (get), or whether her husband was still alive. It was also possible that the woman might need chalitza or be proscribed from marrying a particular man for another reason. Despite all these reservations, once the woman was registered civilly as a man's wife it was most likely that they would live together as husband and wife.

Thus, if the rabbis would not arrange kiddushin for these unfortunate women many more problems would arise from the civil marriages—many more sexual transgressions would occur, leading to the birth of mamzerim and of pegumim.

Might it not be wiser for the rabbis to accede to the women's requests and arrange kiddushin for them? For the rabbis would certainly investigate each instance to make sure that no sexual transgression ensued.

The question boiled down to the following: Should the rabbis refrain from arranging kiddushin for these women in order to provide an obstacle for the couples since no mikveh was available, or should they not withhold kiddushin, because by their arranging

the kiddushin the couples would marry in accordance with the Torah of Moses and Jewry rather than civilly which could lead later to serious problems? The rabbi of Kovno, Rav Avrohom DovBer Kahana-Shapira, asked me to examine this problem.

After an extremely exhaustive study of the many complexities of this problem, I concluded that we should arrange kiddushin for these people. Since these women's lives were at risk if the rabbis would not arrange the marriages, and since the observant women could immerse themselves in the river (because there was no mikveh, this was an alternative), it was best that the rabbis arrange the kiddushin. This would be preferable to having the couples marry civilly at the Jewish police station, which could surely lead to a multitude of complications.

In all cases, the attending rabbi would have to caution them not to cohabit unless the woman undertook to immerse herself in the river according to halacha. The rabbi might then perform the kiddushin for the couple on the assumption that they would act in accord with the halacha.

The rabbi of Kovno concurred with my conclusion.

דין המאבד עצמו לדעת כדי שיבא לקבר ישראל.

שאלה: ביום ו' מרחשון שנת תש"ב יומים לפני החורבן הנורא של גיטו קובנה, שעה שלעיינינו הוכלו כעשרת אלפים איש, אנשים נשים וסוף להכריעם לשבח וכל אחד מיושבי הגיטו ציפה לקץ המר עת שורוע הרשע של הזדים האוררים תונף עליו באכזריות ותכריתו מארץ החיים, אז כשעה פרופה זו בא אלי כעה"ב אחד מנכבדי העיר יגוע באנחתו ודמעתו על לחיו וברוב שיחו אמר לי כי נפשו היא בשאלתו, כי איכבה ויכל לראות כרעה אשר ימצא את משפחתו, אשתו ובניו ובני בניו, שיתכן מאד שיושבחו לגנדי עיניו כדי להגדיל את צעריו ויסוריו, שהרי הרוצחים הגרסמים מנהגם היה להתענג על היסורים והצער של קרובותיהם ולכן היו נוהגים להרוג את הבנים לעיני אבותיהם ואת הנשים לעיני בעליהם ורק אחרי שהיו משכינים את זעפת חמת הרצח שכתובם שרתחה בקרבם ונפשם התעננה על זעקת המעונים והמומתים, רק אז היו שולחים יד בראשי המשפחה, ולכן מכיון שאין בכוה לעמוד בפני יסורי הנפשות האהובות והיקרות לו מכל יקר, וכלי ספק שלבו יתפלץ בקרבו ונפשו תצא ממנו בראותו זאת, לזאת שאלתו היא אם מותר לו לקרב את קצו ולשלוח יד בנפשו אשר לא כדת ובלבד שלא יראה כעייניו כאבדן בני ביתו. ונוסף לזה הוא עצמו לא יומת כמיתה משונה תוך יסורים גדולים על ידי הרוצחים האוררים ימח שמם וגם יזכה לכוא לקבר ישראל בבית הקברות שבגיטו קובנה...^א

ועי: עוד בשו"ת מהרש"ם חלק ו' סי' מ"ט שנשאל אודות אנשים רמי מעלה שאיבדו א"ע לדעת בכדי להפטר מצער ויסורין עיני וביוני והשיב שכל שעושה כן מחמת יסורין אינו בכלל מאע"ל וכמ"ש הבשמים ראש, וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ג מיו"ד סי' כ"ט עיי"ש שהביא בשם "תשובת כרך של רומי", ומסיק כדברי הבשמים ראש שאם עשה כן מתוך צרות ויסורין אינו גידון כמאע"ל.

ונראה מכל הנ"ל שאם איבד את עצמו מחמת יסורין וצער מותר להתאבל עליו בדם דבר אם היה האיש שאיבד עצמו לדעת יר"ש וחרד לדבר ד' בזה דוקא יש מקום לדנו לכן זכות שעשה כן בשגגה אבל לא לאלו שלמדו מן הגוים שעל כל דבר קטן מאע"ל. בהיות שאין להם אמונה בהשו"ת שהוא ז' ומפרנס לכל ואינם מודים בהשאת הנפש.

ובי"ד סי' שמ"ה נפסק הדין שמי שהוא אנוס כשאל המלך אין מונעין ממנו דבר, ועי' בח"ס יו"ד סי' שכ"ז, ועי' ג"כ בפרשת מרדכי סי' כ"ה — כ"ז

במי שנמצא תנוק בבית הסוהר שיש לתלות שלא שעה כן מחמת רשעות אלא מחמת פחדו מעונש ערכאות או מיסורי הכאות או מעונש מיתה שיטול עליו, או מחמת שהשש שידונו אותו להיות חבש במבצר, וחשב שכדי להציל עצמו מכל אלו מותר לו להמית את עצמו, צריכים להתאבל עליו ולומר קדיש עיי"ש, ועי' בלחם יהודה שכתב שאם ממית עצמו בפני שמתירא שלא יבוא לידי ענויים קשים לא מיקרי מאבד עצמו לדעת.

ומכל הנ"ל למדנו שכ"ש בנידון דידן שבודאי יתעללו בו כמו אצל שאול המלך והצוררים ימ"ש יעשו לו יסורים נוראים. נראה שמוחר לו לאבד עצמו לדעת, אולם בספר חיים שאל סי' מ"ז כתב שדוקא מפחד שמא יעבירוהו על דת מותר לו לאבד עצמו לדעת אבל מפחד יסורים אחרים אסור והביא ראיה מדברי הריטב"א הנ"ל שמשמע מדבריו דהא דאין מונעין ממנו שום דבר זהו דוקא בפני שהוא ירא שמא יכריחוהו לעבור על דת, ועי' בספר זכור לאברהם אות מ' אם מותר להמית עצמו לכפרת עונותיו עיי"ש היטב, ורוב הפוסקים פסקו לאסור, ולפי"ן בנידון דידן אף שטעמו הוא מפני שהוא רוצה להקבר בקבר ישראל מ"מ אסור לו לאבד את עצמו.

והחת"ס סי' שכ"ו כתב להביא ראיה שאסור לאבד עצמו בגלל שינצל מיסורים מהא דאיתא בעי"ן י"ח ע"א. מצאנוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה מקהיל קהילות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו הניאותו וכרכוהו בס"ת ותקיפה בחבילי זמורות והציתו בהן את האור וכו', אמרו לו תלמידיו אף אתה פתח פיך ותכנס כך האש אמר להן מוטב שיתלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו, ואין לך מייצר יותר ממי שנשרף חיים ואף על פי כן לא רצה רחב"ת לפתוח את פיו ולקרב את מיתתו אלמא שאסור לאבד את עצמו כדי להנצל מיסורים.

אולם אפשר לומר שרחב"ת החמיר על עצמו ביותר ע"פ מדת חסידות, אבל באמת בכהאי גוונא לא מיקרי מאבד עצמו לדעת, ושאל המלך יזכיר שנפל על חניתו לקרב את מיתתו בטרם שהפלתהים הישגוהו, ולכן יתכן שבנידון דידן מותר לו לאבד את עצמו ואין מונעין ממנו שום דבר.

ובכל זאת נראה לי שלפרסם ברבים כפסק הלכה שבנידון דידן מותר לו לאדם לאבד עצמו לדעת, בודאי אסור, כי בזה היינו נתנים יד לפושעים הצוררים ימ"ש, כי כמה פעמים טענו כלפי היהודים על שאינם מאבדים עצמם לדעת כמו שעשו יהודי ברלין, ודבר זה יש בו משום חילול השם, מפני שזה היה מראה כאילו אין ליהודים בטחון בחסדי ה' שייצילם מידיהם הטמאות והאורות של הצוררים ימ"ש, וכל רצונם של הרוצחים היה להכניס בקרב היהודים אורלמוסוס של יאוש כדי לעקור מלבם כל תקוה ותוחלת לישועת ה'.

ואמנם יש לציין כאן בגאון כי לא היו בגיטו קובנה מקרי איבד ולדעת זולת שלושה אנשים שרוחם נפלה בקרבם, אבל יתר יושבי הגיטו האמינו באמונה שלימה כי לא יטוש ה' את עמו ויאמר למשחתית די, כולם האמינו בביאת המשיח ובכל יום חיכו לו שיבוא.

18. Committing Suicide in Order to be Buried Among Jews

Question:

ON 6 MARCHESHVAN 5702—OCTOBER 27, 1941—two days before the horrifying Black Day of the Kovno Ghetto—when some 10,000 men, women, and children were taken away to be butchered—every one of the ghetto dwellers saw his or her bitter end coming. At that time of confusion, one of the respected members of the community came to me with tears on his cheeks and posed a question of life and death. He felt that he could not bear to see his wife, children, and grandchildren put to death before his very eyes. For the German sadists had a system for extermination. In order for the murderers to enjoy the suffering of their victims, as a matter of course they would kill the children before the eyes of their parents and the women before the eyes of their husbands. Only after satisfying their bloodlust in this sadistic fashion, would they put an end to the suffering of these men. Because he felt certain that it would be too painful to witness the horrible suffering of his loved ones, he asked whether he could terminate his own life earlier to avoid witnessing the deaths of his loved ones. This way, besides being spared a horrible death of great suffering at the hands of the accused murderers, he would also gain burial among Jews in the Jewish cemetery in the ghetto.

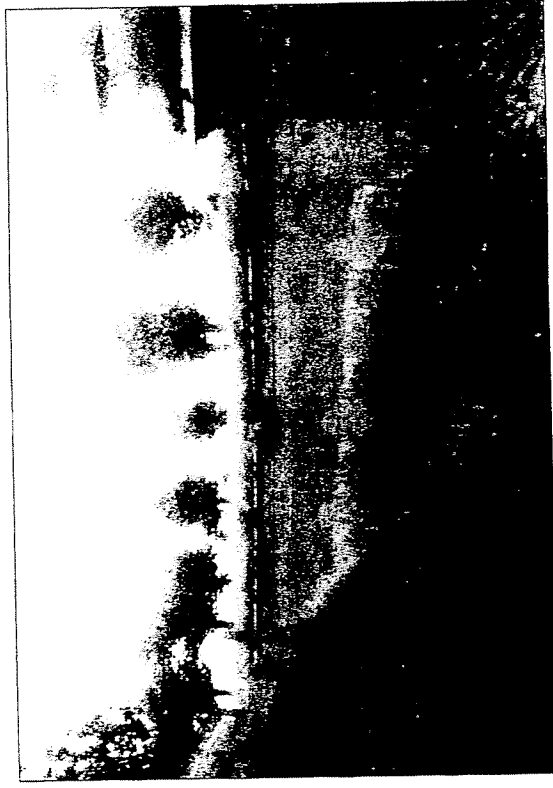
Response:

ALTHOUGH THE MAN KNEW HE WOULD DEFINITELY be subjected to unbearable suffering by the abominable murderers, and so hoped to be buried among Jews, he was still not allowed to commit suicide.

Moreover, permitting suicide in such a case meant surrendering to the enemy. For the Germans often remarked to the Jews, "Why don't you commit suicide as the Jews of Berlin did?"

Suicide was viewed as an immense desecration of G-d, for it showed that one had no trust in G-d's capability to save one from the accursed hands of the defilers. The murderers' goal was to bring confusion into the lives of the Jews and to cause them the deepest despondency in order to make annihilating them all the easier.

I cite proudly that in the Kovno Ghetto there were only three instances of suicide by people who grew intensely depressed. The rest of the ghetto dwellers trusted and hoped that G-d would not forsake His people.

The Ninth Fort near Slobodka, the end of the road for inmates of the Kovno ghetto and Jewish deportees from Germany, France and other Nazi occupied countries. Jews imprisoned in the Ninth Fort were either murdered on the spot or sent on to death camps.

שאלות ותשובות ממעמקים

קכו

אנו הורגים את כולכם אפי' כולן נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל, אבל אם יחדוהו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל ייהרגו אמר רשב"ל והוא שיהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אפי' שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי, דאם יחדו אחד מהן מותר למסור אותו להריגה כדי להציל אחרים מכש"כ כאן דמותר להמית הולד כדי להציל האשה, אלא אפילו לר"ל דפסק הרמב"ם כוותי' בהל' יסודי התורה פ"ה ח"ה כר"ל דאפילו יחדוהו אל ימסרוהו אפי' חייב מיתה כשבע בן בכרי. (ובספרי, "דברי אפרים" בקונטרס עמק הבכא כתבתי ליישב את דברי הרמב"ם הנ"ל עיי"ש). מ"מ בעניננו דהולד עדיין ספק של נפל לרשב"ג יש להקל להציל עכ"פ האשה.

ולפי זה בנידון דידן שגם כן הוא ברי הוא הדבר ששניהם ימותו בודאי יש להתיר לעשות הפלה מלאכותית כדי להציל את האשה.

42.

Abortion in the Ghetto

On 27 Av 5702—August 28, 1942—I WAS ASKED whether a woman who had become pregnant in the ghetto might undergo an abortion, because of the German decree threatening the life of any Jewish woman found to be pregnant.

IN THAT SITUATION, WHERE IT WAS CLEAR THAT IF the Germans discovered her pregnancy neither the woman nor the fetus would survive, I ruled that it was permissible to abort the fetus in order to save the woman's life.

סימן כ'

ברין הצלת עצמה על ידי הפלה מלאכותית בניטון.

נשאלתי ביום כ"ז מנחם אב תש"ב, אשה שנתעברה בניטון אם מותר לה לעשות הפלה מלאכותית (אבארט) כדי לבטל את ההריון, שהרי גורו הממאים שכל אשה יהודית שתתעבר יהרגו אותה ואת עובריה ואם כן יש כזה כשום סכנת נפש.

תשובה: באהלות פרק ז' מ"ז תנן האשה שהיא מקשה ללדת מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים מפני שחיה קודמין לחייו. ונפסק בש"ע ח"מ סי' תכ"ה ס"ב לפיכך העוברת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרוף מקשה להרגה. ובפתחי תשובה שם לכאורה הוא תמוה עיי' בה"ט סק"ג עד שכל שלא יצא לאויר העולם אין שם נפש עליו, ובתשובת חרי' סימן ל"א שכתב לישב זה עיי"ש.

והנה בתוס' רע"א הביא בשם פנים מאירות ח"ג סימן ה' דמותר בכה"ג דאם ידוע ששניהם ימותו מותר להציל את האשה אך כתב שצריך להתישב בדבר, אמנם בפ"י האריך של תפארת ישראל בחלק בועז כתב בפשיטות דבכה"ג דמא דידה סומק טפי ומוותר עכ"פ להציל נפש אחת מישראל, וכ"כ בבית יצחק יו"ד ח"ב סימן קס"ב, ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד קנ"ה, ובספר מחנה חיים ח"מ ח"ב סי' נ' דאם שניהם ימותו ברי הדבר שהוא מותר.

ונ"ל דלא מיבעי לדעת ר' יוחנן דאיתא בתוספתא דתרומות פ"ז וכן בירושלמי פ"ח דתרומות וכן הובא בב"י סי' קנ"ז, סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך פגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרגו אותו ואם לאו הרי

קכו

ועי' בברכי יוסף סי' רפ"ז אות ג' שדן שם אי בית האסורים של יהודים חייב הוא במוזה או לא. עיי"ש שהביא בשם הרב בית הלל לפטור ולמד זה מש"ס יומא הנ"ל וגם בשו"ת שער אפרים סי' פ"ג דעתו לפטור בית אסורים במוזה אולם בהגה"ה שם דעתו לחיוב וכן העלה הברכי יוסף שם, ואף על פי כן דעתו היא שבית האסורים שיושבים שם רק כשני חדשים ולא יותר שהוא פטור משום דהוי דירת ארעי עיי"ש, אחרי השחרור ראיתי מש"כ בספר משפטי עוזיאל בחי"ד בענין זה.

והנראה לי דבנידון דידן עוד יותר גרוע ממה שהעלה הברכי יוסף לפטור בית האסורים שיושבים שם רק כשני חדשים משום דהוי כדירת ארעי, שהרי כלואי הגיטו יושבי עמק הבכא עיפה נפשם להורגים ומרי יום בימוי מצינאים הרשעים האורדים אנשים לעשרות ולמאות להורג ואין מי שיאמר להם מה תעשו ואם כן בודאי דירות האנשים הללו יש עליהן דין דירת ארעי שהרי בכל יום ויום נפש הכלואים תלויה היא להם מגד ומוכנים הם לקדש שם שמים בכל יום ויום מאחר שהדת יצאה מאת הצורך ימ"ש וזכרו להשמיד ולהרוג את כל היהודים וכל כלואי הגיטו דין מיתה יש עליהם, לכן בודאי נראה שבתם ודירתם היא כשכילים רק דירת ארעי ופטורין הם במוזה מאחר שבכל יום ויום יתכן שהם יוכרעו לטבח על ידי האויב האכזר.

אולם אף על פי כן מי שיש לו מוזה והוא רוצה לקובעה על פתחו כדי שתזכיר לו את יחודו של הקב"ה יתברך שמו בודאי מצוה הוא עושה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל במצות דף מ"ג ע"ב כל מי שיש לו תפילין בראשו ובורועו וציצית בבגדו ומוזה בפתחו הכל בחיזוק שלא יתאט שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, וכל הזהיר במצות מוזה מאריכין לו ימיו ושנותיו שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם כדאיתא במס' שבת דף ל"ב ע"ב עיי"ש, ולזאת אלו הקובעין מוזה בפתחיהן בגיטו מצוה גדולה הם עושים, אולם עליהם לקובעה בלי ברכה מאחר שמן הדין פטורין הן וכמו שהעלינו ואלו שאין להם מוזה אין להם לחוש ולדאוג כלל, וה' הטוב ישלח לנו את עזרתו מקדוש ונוכח בשב"ה את שבות עמו לציון ברנה ולירושלים בית מקדשו בשמחת עולם במהרה בימינו אמן.

סימן י"ג ברין אם יושבי חושך וצלמות הגיטו מחויבים במוזה.

שאלה: בימי הרעה והמצור כהיותנו כלואים בגיטו קובנה ושום קשר לא היה לנו עם החוץ אפסו אולו לנו בגלל כך כל תשמישי קדרשה שאי אפשר היה להשיגם בשום אופן, והנה כאן לפני מספר אנשים ודמעתם על לחיים ושאלוני כדת מה לעשות, מאחר שמוחותיהן נפסלו ואי אפשר להשיג מוזהות אחרות כדי לקובען על פתחיהם.

ותכן שאלתם היא אם דירותיהם בגיטו חייבות הן במוזה, או דילמא מאחר שהגיטו הוא סגור ומסוגר אין יוצא ואין בא וכולו מוקף הוא, בגדר של חומי ברזל מחושמל וצריחים ומגדלים שעליהם הופקדו שומרים לשמור לכל יגשו ויתקרבו יושבי הגיטו אל הגדר וכל הקרב אל הגדר היה נהרג מיד במכונות היריה שהיו בידי השומרים, ואם כן דינם של יושבי הגיטו כדין יושבי בית האסורים, ויש לדעת אם בית אסורים חייב הוא במוזה דגם בית האסורים לדירה יחשב או דלמא בית אסורים פטור הוא במוזה...

רָעִשׁוֹ בְּרִיד, בַּשּׁוּרִי' צִמַּח אֶרֶק הַיֵּשׁוּן סִי יִשׁ אִתָּהּ, יֵשׁ לִכְנֹף אֶת קְרוֹבֵנו שֶׁל

הַנִּרְצָח שִׁינָא רִדְדָף אֲחֵר הַנִּרְצָח לְהַעֲמִידוֹ בְּרִיד אֲפִילוֹ בְּרוֹצֵחַ עֲכָרִים.

וְעַד הַיֵּן מִקְרִי גֹאֵל וְקְרוֹב, אֵין שִׁיעוֹר לִדְבַר וְאִפִּילוֹ אֵינוֹ מִן הַקְּרוֹבִים הַמִּתְאֲבָלִין עַלֵי. מִכֵּל מְקוֹם נִרְאָה דָאֵין לְחַיִּיבוֹ יוֹתֵר מִן הַרְגִל לִיתֵן לְשׁוֹפְטִים מִלִּיצוֹת וְשׁוֹחֵד, דָאֵין לְחַיִּיבוֹ קֶשֶׁת הַרְבֵּה דְחִישִׁינָן שֶׁהַקְּרוֹבִים לֹא יִרְדְּפוּ אֲחֵר הַרְצָח. וְכֵן שְׂאוֹתֵן הַרְצָחוֹת מִלִּיצָה וְשׁוֹחֵד יִהְיוּ מִתְחַדֵּךְ הַקֹּהֵל שְׂאֵם לֹא יִהְיוּ נִקְמָיִין יִהְיִי חִי' דְמֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּהַפְקֵר. וְכֵן נִהְנוּ פְעֻמִּים הַרְבֵּה פְרַנְסִי הַקֹּהֵל שֶׁמַּעֲמִידִים גּוֹאֲלִים לְרִדְדוֹף אֲפִילוֹ כְּשֶׁלְפָעֻמִּים יוֹדְעִים שֶׁלֹא יוֹכִלוּ לְחַשִּׁיג אֶת הַרְצָח, כִּדִי שִׁיחִיָה מְפֹרָסִם שְׂאֵין דְמֵן שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַפְקֵר, עִי"ש.

וְנִרְאָה שֶׁכּוֹנְמֵנוּ אֵנוּ יֵשׁ לְשִׁקוֹל אֶת הַעֲנִין בְּפִלִּס הַזְהִירוֹת כִּדִי שֶׁלֹא לְגִרֹם רִדְיָפוֹת וְשִׁנְאָה עַל כָּלִל יִשְׂרָאֵל, אֲבֵל וְדָאֵי שְׂאֵין לְגִלּוֹת אִרְשׁוֹת לְדַבֵּר הַזֶּה, וְיֵשׁ לַעֲשׂוֹת הַכֵּל לְגִלּוֹת אֶת הַרְצָחוֹתֵים שֶׁשֶׁכֵּן דָם יִשְׂרָאֵל וְהַרְבִּיחָה לַעֲיֵן כֵּל אֶת הַזֹּהֶם הָאֲמִתִּיתָה, כִּי הֵלֵא יָדוֹעַ שְׂהֵם שִׁינָן אֶת שְׂמֵם הָאֵם זִהְוָם כִּדִי שֶׁלֹא יִכְרֹם.

וְלִכֵּן הוֹרִיתִי לֹאִישׁ הַשּׁוֹאֵל שֶׁלֹא יִשְׁקוּט וְלֹא יִנּוּחַ אֲלֵא כָּכֵל מֵאֲמַצִּי' יִשְׁחַדֵּל לְנִקְוִם אֶת נִקְמַת מִשְׁפַּחְתּוֹ מִהַרְצָח וְהַזְהִירוֹ שְׂאִילָה וְשֶׁלֹא יִחְסוֹד שׁוֹם הַיִּצְאָה כִּסְפִית וְטוֹרֵת גּוֹפְנִי בְקֶשֶׁר לֹזֵה.

וְאִכֵּן כַּעֲבוֹר כְּמֵה שְׁבוּעוֹת בֹּא הָאִישׁ אֵלֵי וְסִיפֵר שֶׁתַּעֲלִיחַ לְמִצּוֹא אֶת רֹצֵחַ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּשְׁהוּא מִתְחַבֵּא בַּעֲרֵי הַקְּרוֹב לְמִקְוִם הַמִּרְפֵּא בִּירֶשֶׁטָאן, הָאִישׁ גִּילָה אֶת מַחְבְּאוֹ בַּתוֹךְ הַיַּעַר הַנִּי"ל וְרָק לָשֵׁם רִימֹן יָד שֶׁהִרְגֵּ אֲחֵתוֹ וְאֵת בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁהִתְחַבְּאוּ אִתּוֹ.

לְאִדָּר הָאִישׁ סִיפֵר לִי זֹאת יַעֲצִתִּי לוֹ שִׁיעֲזוֹב אֶת אֶרֶץ לִישָׁא כִּדִי שֶׁקְרוֹבֵי הַרְצָח לֹא יִשְׁלַחוּ בּוֹ יָד וּבְפִרְט לְהַבְעֵל מֵאִימַת הַמַּמְשִׁלָּה שֶׁלֹא הִבִּיטָה בַּעֲיֵן טוֹבָה עַל אֵלֶּה שֶׁעָשׂוּ דִין לַעֲצֻמָם מִתוֹךְ הַהִנְחָה שֶׁהַמִּשְׁפָּט הַזֶּהֲיֵן שִׁינְיָם לְמַמְשִׁלָּה. הָאִישׁ שֶׁמַּעַ לְקוֹלִי וּבִרַח מִלִּישָׁא לְפִלוֹין וְאִחֲרִי' לִישְׂרָאֵל כִּדִי שֶׁלֹא יִפּוֹל בִּידֵי הַמַּמְשִׁלָּה הַרְסִיתִי-לִיטָאִית עַל עֲשׂוֹתוֹ שֶׁשִּׁפְטִים בְּרָצַח מִשְׁפַּחְתּוֹ.

שְׂאִלָּה יו"ד

אִם יֵשׁ חֵיב לְחַפֵּשׁ אֶת רֹצֵחֵי הַרִידִין כְּכִדִי לְנִקְוִם נִקְמַת דְמוֹת הַשּׁוֹפֵד וְלְהוֹצִיא עַל זֶה הַרְצָחוֹת כִּסֵּף

שְׂאִלָּה : אַחֲרֵי הַשְׁחָרֵת כְּשׁוֹכִינֵנוּ לְצִאת מֵאֲפִלָּה לְאוֹר גְּדוֹל בֹּא אֵלֵי אִישׁ אֶחָד (רֹצֵחַ בַּעֲלִים שְׂכֹחַ) וְנִפְשׁוּ בִשְׂאִלָּתוֹ, הִיִּית שְׁנוֹרְעֵל לוֹ שֶׁהוֹרִין אֲחִינוֹ וְאֲחִיוֹתָיו נִחְרְנוּ עַלֵי יָדֵי רֹצֵחַ לִישָׁאֵי שְׁחִית שׁוֹמֵר הַבִּית (סְפִירוֹ) כִּי הִיִּתָה דִירָת מִשְׁפַּחְתּוֹ, וְכַעַת הַרְצָח הַזֶּה מִתְחַבֵּא בַּעֲרֵי מֵאִירִימִפְסָעֵל, הָאִם חֵיִיב הוּא לְהוֹצִיא הַרְצָחוֹת כְּכִדִי לְחַפֵּשׁ אֲחֵר הַרְצָח עַל מִנַּת לְחַעֲמִידוֹ לְדִין וְלְהַעֲנִישׁוֹ בַּחֲמָאִם לְמַעֲשִׂיו לְפִי חֻקֵּי הַמִּדִּינָה לְמַעַן יִשְׁמַעוּ וִירְאוּ כֹל שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יוֹסִיפוּ עוֹד לַחַת חֹפֶשׁ לְחַמֹּת הַרְצָח הַמִּקְנֵן כְּחַמֵּם לֹאכֹל אֶת יַעֲקֹב כְּחִיתִי יַעַר וְלִהְשֵׁם אֶת נִוְהוֹ.

וְשְׂאִלָּה זֹאת נִוְנֶטָה לְרִבִּים, כִּי לַעֲדָרְנוּ הַרֵב רִבִּים מִהַרְצָחוֹתִים הַגִּרְמָנִים וּמִרְעִיתֵם מִתְעַמְמִים הָאֲחֵרִים שֶׁעוֹנוֹ עַל יָדָם לְהַרְגֵּ וּלְשַׁחֲטֵם אֲנָשִׁים נָשִׁים וְשִׁף מִבְּנֵי עַמֵּנוּ, הַצִּלִּיחוּ לְהַמְשִׁיךְ וְלְהַתְחַבֵּא בַּמִּדִּינָה אֲחֵרוֹת בַּעֲדָם כֹּלֹל מִבְּנֵי שׁוֹיִכְבָּא לְמַשְׁפָּט עַל מַעֲשֵׂיהֶם הַרְעִים, מַעֲשֵׂי פֶסַח וְשׁוֹד וְשִׁפּוֹר דָם נְקִיִּים וְטַהוֹרִים לֹלֵא רַחֵם עַל זֶקֶן וְעוֹלֵל, בְּכוֹלֵם הֵם שִׁלְחוּ אֶת יָדָם לְהַכְרִיעַם לְפָנֶיךָ וְלְהַמְוִתֵם בְּכֵל מִיְּדֵי מִיתָוֹת קִשּׁוֹת וּמִשׁוֹנוֹת וְתוֹךְ עֵינֵינוּ וְיִסּוּרִים גְּדוֹלִים.

וְאִם מוֹטֵל עֲלֵינוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַכֵּל לְגִילָי הַרְצָחוֹתִים הַלֵּל כְּכִדִי לְנִקְוִם נִקְמַת דְמוֹת הַשּׁוֹפֵד וְלְהוֹצִיא עַל זֶה הַרְצָחוֹת כִּסֵּף, אִם שְׂאֵין בִּזֵּה חֵיב מִפְּנֵי, אֲלֵא תַעֲנִין מִסּוֹר לְכֹל אֶחָד וְאֶחָד לַעֲשׂוֹת כְּפִי אִשְׁרֵי יוֹרְהוֹ שֶׁכֵּלוֹ וּלְכֹ.

Seeking Out the Murderer of One's Parents**Question:**

AFTER LIBERATION, A MAN CAME TO ME WITH THE following question: He knew that his parents, his brothers, and his sisters had all been killed by the Lithuanian janitor of the apartment house in which they had lived. He then discovered that this man was living in the city of Mariampol. Was he obligated to spend money and seek out the murderer in order to bring him to justice, so that other haters of Jews would learn a lesson and restrain their murderous instincts against the Jews?

Many people faced this problem. Quite a few of the German murderers, along with their Lithuanian butcher-accomplices, escaped to countries throughout the world and have never been brought to justice. To what degree were we obligated to make efforts to expose those murderers? Were we bound to avenge as much of the bloodshed as possible? Or was one free to do what his heart and mind directed him to do?

Response:

ALTHOUGH THIS MATTER HAD TO BE VIEWED IN careful perspective to avoid creating fresh waves of anti-Semitism, one was certainly not to be apathetic, but to do everything one could to expose the murderers who had shed Jewish blood. We know today that many of them have changed their names and have gone underground in order not to be recognized.

I instructed the man to make every possible effort to avenge the murder of his family. Several weeks later he returned and told me that he had thrown a hand grenade into the janitor's house, killing him. I advised him to leave Lithuania immediately so that the murderer's relatives would not find him, and also because the Lithuanian government did not look kindly upon

Jews who took justice into their own hands. The man followed my advice and left the country.

ברין ברכת הגומל לַשְׂאֵרִית פְּלִיטַת דָּרַג רַב

(„אקציע” ר”ל)

שאלה: ביום מר נסתר עברה זוגת ומשליחת סלאבים רעים של הצורך הגרמני ימ”ש, הלא הוא יום י”ג לחודש מרחשון של

שנת ה’ש”ב, בעת העברת הפעולה הנדולה „אקציע” בלע”ז, של חובלת למעלה מעשרת אלפים איש כצאן פבחה לשחיטה ובהם נער חקן סף גושים עוללים ויונקים, וכלם הושמדו ונהרגו בכל מיני מיתות, משונות לאחר שעזנו ענווי גוף ויסורי נפש על ידי רכי השבחים האכזריים שלא ידעו רחם, ובכל זאת לא תורוה עדיין צמאם של הרוצחים השפלים לדם נקיים וחפים מפשע, דם אחינו ואחיותינו הקדושים שנמסרו בידם לעשות בהם כמור בעיניהם, ועוד ידם של הרוצחים היתה נטויה וחמתם לא שככה אלא רצו לעשות כליה עם שארית יקרב להכחידו מנוי כדי שלא יזכר שם ישראל עוד.

נשאל: אז כזמן שהוא מהשורדים האומללים שנשארו בחיים כאורים מוצלים מאש וניצלו מפעולת ההשמדה הנדולה הזאת

של ה„אקציע” הנ”ל, האם מוטלת עליהם החובה לברך ברכת הגומל על החסדים הטובים שגמל אותם האל, להציל מפעולת השמדה זו, או מכיון שעדיין לא חלפה מעליהם הסכנה ונפשם תלויה להם מנגד מאחר שעדיין לא נחלצה מצרה נפשם ויושבים הם כאסורי עני וברזל מגורים ומסוגרים בתוך חומות הגיטו המוקף מלבד זאת בגדר של חיל מהושמל, ואין יוצא ואין בא, כי מלבד כל זאת השכיח האויב בכל שערי ומבואי הגיטו שומרים סיונים במכונות וריה לשמור את דרך הגיטו וכל הקרב אל גדר התיל מיד היה מוטת בידי השומרים, ואם כן לפי זה דינם של השורדים האומללים הללו הוא כדיון יושבי בית האסורים שעדיין לא נשעו מסצוקתם ולא נפדו מרדת שחת.

ולפי זה כדאי שאין מוטלת על הניצולים שום חובה לברך ברכת הגומל כל זמן שהם מסורים עדיין בידי אויבים לעשות בהם

כשוב בעיניהם ובכל עת ובכל שעה הם יכולים להתפס ולהמסר למיתת, או דילמא מכיון שסוף כל סוף ניצלו עכשיו מסיחה בעוד שאלפים הוצאו לחורג חייבים הם בברכת הגומל אף שעדיין ישועתם האמיתית וחצלם הממשית היא מהם והלאת.

תפגל לדינא מפל הגיל דמדיין יידן אין צריכין לברך ברכת הגומל

כל אלה שנשארו בחיים מפעולת ההשמדה הנדולה הנ”ל, מאחר שהסכנה לא חלפה מהם עדיין והמור עדין מונף על ראשם כי נחמנים הם עדיין בריי שונאיהם ומגדריהם האדירים להורג ולאבד ולמכה ולחרפה וגם עצם הישיבה בתוך חומות הגיטו סכנה כרוכה בה כי מי יודע מה שממרחש כלבם הרע המלא תועבות ומלימות רצח, כי יתכן מאד שהרוצחים האכזריים כבר חרצו את דינם של כל הנשארים מפעולת ההשמדה הנדולה הנ”ל גם הם למיתת ואבדון ומה ששאירו אותם לעת עתה לפליטה הוא משום שכך הוא דרכם של הרוצחים המתועבים הללו לעשות את מעשיהם קמעה קמעה כדי לבלבל את היהודים להומם ולאבדם על ידי תקוות שוא ומדחיות להחזיב עוד יותר את נפשם.

כ” מדי פעם בפעם היו מוליכים שולל את יושבי הגיטו בכל מיני שמועות של ישועה והצלה כדי להכניס בלבם תקוה וטחון שנאמר למשחת יד וכשהיו מובילים את הכלואים להוציאם להורג היו מפזרים בהם תקוה כי רק מעבידים אותם ממקום למקום כדי שלא יתאמצו למלט את עצמם ולעמוד על נפשם.

לכן כדאי אין להורות להם שיברכו ברכת הגומל לאחר פעולת ההשמדה הנדולה הנ”ל, כי על ידי זה שיברכו ברכת הגומל יתחילו השורדים האומללים הללו לדמות בנפשם כי אכן סר מר המות וקרובה היא ישועתם לבוא, ובה נסייע לרוצחים האדורים במזימתם השפלה ונקל עליהם את המלאכה הנמכרת של השמדת אחינו ואחיותינו ח”ו.

וכן פסקתי למעשה שלא לברך ברכת הגומל אפילו בלי שם ומלכות, ואפילו אלה שניצלו מכמה וכמה פעולות השמדה כאלו, מכל מקום כל זמן

שעדיין לא נחלצו מן המצר והם כלואים בתוך חומות הגיטו אף שיש כאן מעין הצלה פורתא מאחר שנשארו בחיים לאחר פעולות „אקציע” מכל מקום אין זו עדיין הצלה ממשית שיהא מוטל לברך על זה ברכת הגומל כמו שבארנו, כי כל זמן שבחוץ משכלת עדיין חרב ובחורים שורדת אימה הרי נחמנים הם עדיין בסכנת מות ואבדון עד אשר קדוש ישראל ירעים קולו ויאמר למשחת ידך, יחיש פדות לעמו ויהתן בצרה ובשביה להוציאם משעבוד לגאולה ומאפלה לאור גדול.

Reciting the HaGomel Blessing

Question:

ON THE TRAGIC 8TH OF MARCHESHVAN 5702—October 29, 1941—more than 10,000 Jews were taken away to be butchered. Almost all of them suffered unusual forms of death after being tortured physically and psychologically by their merciless butchers.

Some of the miserable survivors of the *Akzion* asked me on the 13th of the month whether they were obligated to recite the HaGomel blessing which is said to thank G-d for His mercy in allowing them to survive the purge. On the one hand they had survived an *Akzion* and owed G-d a debt of gratitude; yet on the other hand they were still not out of the Germans' hands; they remained imprisoned within the ghetto walls, surrounded by an electrified barbed wire fence with armed guards ready to utilize their machine guns on anyone who got too close to the barbed wire. Since these survivors were not yet released from their troubles, do we say that they certainly had no obligation to recite the HaGomel blessing? Or do we say that since they were saved from definite death at the same time that thousands were put to death, they are obligated to recite the HaGomel blessing?

Response:

THE SURVIVORS DID NOT HAVE TO RECITE THE HaGomel blessing since they still remained in daily danger of being murdered. The fact that they were living inside the ghetto walls indicated the immense danger they were in, for who knew what the Germans might yet do! It was entirely possible that the cruel murderers were already then determined to butcher all the survivors. The fact that they momentarily were leaving them alone meant nothing. It seemed the habit of those diabolical murderers to eliminate the Jews piecemeal. Part of

their plan was clearly to confuse the Jews, to delude them with false hopes, and thus lead them into even greater despondency.

Even people who managed to survive a number of such *Akzionen*—as long as they were still imprisoned within the ghetto walls and had not yet been liberated—were not to recite this blessing.

ניתוח כדי להסיר המספרים שהגרמנים האזרחים שרמנו על זרועי בני אדם

שאלה: אחרי שזכנו השי"ת לצאת מאפליה לאור גדול, כשנשכרו מוסדות עולמי ונשתחררנו מלהיות עבדים לעבדי בשי"ש,

נשאלתי על ידי אישה אחת צעירה לימים ובת טובים מאת הממשלה הנכבדת, היות שהגרמנים האזרחים הקנו על זרועה ככתובת קנקע כי כן נהנו לחקוק על זרועותיהם של כלואי המחנות מספר כי כל אסיר היה לו מספר ולפי המספרים האלה הם נכתבו בספרי החיים והמתים, מי לחיים ומי למוות, מי בקצו ומי לא בקצו אלא עליו עוד להתענות בעבודת פרך, כי על הכל נהנו הורדים האזרחים סטטיסטיקה מדויקת, ועכשיו לאחר השחרור כרצונה להעביר על ידי ניתוח פלאסטי את המספר הזה המעלה לפניה את זכרון האזרחים של הימים הנוראים האלה עת הייתה נתונה בידם לשבט ולחסד, והיא חושבת כי באם המחוק מורועה את המספר האיום הזה, תוכל להסיר מעליה את זכרון מוקקת הימים המרים הללו המעכב את רוחה ולא נתן לה מנוח, כי מדי פעם בפעם כשהיא שמה את עינה על הכתובת המנועבת הזאת, מספר הכתולות, נצב לפני עיני רוחה שוב מחזה הזועות שהיא ראתה כמו עיניה כמחנות המסגר והשפחה, וכבני מרון עוברים לפני עיני רוחה המון הכלואים שהיו אתה שהושמדו שם כסחנה.

ולפי שואלת אם מותר לה על פי הדין להעביר מעל זרועה את הכתובת הזאת, אולי על ידי כך תוכל לשכוח את כל הצרה והיגון שעברו עליה ותמצא מרגוע לנפשה המרה.

תשובה: בשי"ע אי"ח סימן ש"א סעיף כ"ז פסק הרמ"א: ואחת עגולים

ירוקים שגורה מלכות שכל יהודי ישא אחת מהן בכסותו מותר לצאת

בתן אפילו אינו תפור בכסותו רק מחובר שם קצת (א"י), ומסיק האור זרוע

משני וחשיב מלבש.

נראה מהו כי דבר שהמלכות רוצה לביש בו את ישראל, כדי שישא

חתימת ביד ירוק על בגדיו כדי לבישו ולהשפילו בעיני העמים, אפילו

הכי פסק הרמ"א בשם הגאון זרוע שמונהר לצאת בו בשבת, כי אדרבה זהו כבוד לעם ישראל וזהו מלבוש.

ולפי זה בגדין יריד גם כן הכי הוא, המספר הזה שהגרמנים ימ"ש חקוק

על זרועות בני ישראל כאות קלון שישפיל אותם בעיני כל רואם לאומי, כי הללו בעלי המספרים החקוקים על זרועותיהם אינם נחשבים לבני אדם אלא כבמות נדמו והרשות ניתנה לעשות בהם כרצונם, להוציאם להרג ולטבח כבהמות ממש, לא רק שאין בו במספר כזה כדי להבאיש את רחמנו ולהשפיל את כבודנו, אלא אדרבה, מספר זה הוא לנו לאות כבוד ולתפארת, ולהם, לרצוחים המתעבים ימ"ש וזכרם הוא למנוחת עון ולחטאת עולם שלא ניתן לסלוח ולקפוח, על זמנם אשר זמנו להשמיד גוי קדוש שלא ישאר לו שאר ושארי, וכל מנמחם היתה שאם אחד מישראל אפילו אם יצליח לברוח מהמחנה ולהמלט על נפשו, שכל מוצאו יהרגנו, כי תיכף ומיד יוכר על ידי המנובת הזאת החקוקה בזרועו, כי הוא אחד מירשאל, העם לטבח יוכל כנא.

לפי בודאי כנובת מבישה זאת, מספר איום זה החקוק בזרועות אלפי האנשים שהיו אי פעם במחנות והמסגר והשמד, משמש לנו לאות כבוד ולזכרון, שזכור נזכור, את אשר עשה לך עמלק" גרמני זה, וחלילה לנו לשכוח את הדבר הזה ולמחוק מלבנו את כל אשר עוללו לנו הרשעים הללו, היותי יער בדימות אדם, ורעו של עמלק בני בניו של המן הרשע.

ולחזרה כסולה ומנופלת מוטלת עלינו לעת הזאת דוקא לזכור את כל רשעותם ולא להסיר את דעתנו אף רגע מכל הרעה אשר עוללו לנו, כי רואים אנו איר שהם, הגרמנים האזרחים ימ"ש אינם חוסכים כל מאמץ, ועשים את הכל כדי להשכיח מהעולם הגדול וממנו את זכרון מעשיהם הרעים, וכעוד שקול דמי אחינו ואחיותינו הקדושים והטהורים צועקים אלינו מן האדמה ודורשים נקם ושילם, משמש אות זה החקוק על זרועות כלואי המחנות כאות מאות קורא ומברין: יתע בנינו לעינינו נקמת דם עבדיך השפיר, כי דורש דמים אותם זכר, לא שבה צעקת עניים, ולכן, ידון בגוים מלא גוויות, מחץ ראש על ארץ רבה, ועם בני ישראל, זה העם המושפל ומעונה עוד ירים ראש בין הגוים יפרה ורבה עד מאד, ישנה ופרוך כימי עולם ונשנים קדמוניות.

לפי חס ושלים לאשה הזאת להעביר מורועה המספר הזה, כי כזה היא נותנת יד לפושעים הגרמנים האזרחים, והיא עוזרת להם להשכיח את מעשי הזועה והאיומים שעשו לעם ישראל, ויש כזה משום חזקק לשונאים חללו המתחצפים ומכחישים את הכל, כאילו אנו היהודים שמים להם רק עלילות דברים והואכה אחרנו מבקשים מהם, אלא אדרבה עליה לשאת את האות הזה בגאון וגאון, ובזכות זה היא תוכה לראות עת נקם ישיב ה' לצריה, בביא"ס.*

100. Removing Numbers Branded by the Germans on Their Victims

Question:

AFTER THE LIBERATION, A YOUNG WOMAN FROM A respected family asked me the following question. The Germans had branded her with a number following their system of assigning numbers to each and every prisoner in their concentration camps. She wanted to have plastic surgery performed to remove this mark which constantly reminded her of the horror of those years. According to halacha, was it permissible to remove the number?

Response:

THE GERMANS BRANDED THESE NUMBERS ON THE arms of Jews as a sign of shame, as though to say that the bearers of these branded numbers are not human beings, but cattle to be brutally beaten, tortured, and slaughtered at will.

Not only should these numbers not denigrate us but, on the contrary, such a number should be viewed as a sign of honor and glory, as a monument to the unforgivable bestiality of those vile murderers. As part of the plot to exterminate the holy seed of Jacob—leaving neither seed nor scion of the Jewish people—the branded numbers guaranteed that if Jews ever escaped from a camp, the imprint on their arm would reveal to everyone that they were Jews and fair game to be killed. This horrifying number is also a sign testifying to German heinousness. G-d forbid that we ever forget what those evil people did to us.

The obligation to recall the entire scope of the Germans' systematic murder of the Jews, not taking our minds off it for even a moment, is today a redoubled obligation. Note how the Germans spare no effort to mislead the world into forgetting the astonishing evils that they perpetrated. So long as the blood of

our martyred brothers and sisters cries out to us from the earth and demands vengeance, this sign—branded on the arms of the survivors—serves as a reminder that declares, "Let it be known among the nations before our eyes—the vengeance that You will pay for the blood of Your servants that was shed. For You, the seeker of blood, will recall them, You have not forgotten the cry of the humble." Raise up Your Jewish people, the nation so denigrated and oppressed, raise them up again among the nations as in the past.

I felt that this woman should not, under any circumstances, remove the branded number from her arm, for by doing so she would be fulfilling the wishes of the Germans and abetting their effort to have the Holocaust forgotten, as if we Jews had created a fiction against them. Let her wear the sign with pride!

Women Prostituted by the Germans

Question:

IMMEDIATELY AFTER OUR LIBERATION FROM THE ghetto, a horrifying problem was brought to my attention. It applied not only to the woman who first posed it to me but to a large sisterhood of Jewish women who had suffered abominably during the Holocaust years.

A young woman from a respected family in Kovno came to me with tears gushing down her cheeks. She, like many of her unfortunate sisters, had been captured by the Germans and forced into prostitution. The evildoers had not only made free use of her pure body, but they had also tattooed the words "prostitute for Hitler's soldiers" on her.

After the liberation, she was reunited with her husband, who had also survived. Their children had been killed by the Germans, and they hoped to establish a new family on the basis of Jewish sanctity and purity. But when her husband saw these words tattooed on her body he was extremely upset. He decided they must clarify first whether he was allowed to live with her according to halacha, for if she had even once willingly slept with a German she might be forbidden to her husband.

Response:

I RULED THAT THIS UNFORTUNATE WOMAN AND ALL her sisterhood who were so shamed could return to their husbands and live with them. The only exception would be when the husband is a kohen in which case, even though she had been raped, he would be forbidden to live with her. But where the husband is not a kohen there is absolutely no reason to forbid the woman to her husband. G-d forbid that we speak evil of these Jewish women! On the contrary, it is a mitzvah to publicize the immense reward that they will receive from He Who hears the entreaties of their suffering. He will certainly cure their broken hearts, heal them emotionally, and grant them His blessings. We must prevent any additional suffering by these women, as was the case with those women who endured much pain when their husbands divorced them. Woe unto us that this should have happened in our times!

I ruled that there was no need for this woman to try to have the tattoo obliterated. On the contrary, let her and her sisters preserve their tattoo and regard them *not* as signs of shame, but as signs of honor, pride, and courage—proof of what they suffered for the sanctification of G-d. The inscription the murderers used to defile and shame these pure Jewish women is an honor for them and for our people. We shall yet live to see the corpses and the eternal shame of those evildoers. These inscriptions will constantly remind us of the verse in the Torah of Moshe, "Nations, praise His people! For He will avenge the blood of His servants and return vengeance upon His enemies."

כולם ועל אחת כמה וכמה היה קשה להשיג מקום ראוי לשמו שאפשר יהיה לקבוע אותו כמקום תפילה ולימוד.

גם חברת „תפארת בחורים“ שבה קבעתי שיעורים לתורה לצעירים ומבוגרים סבלה מחוסר מקום מתאים, עד שמצאו שברחוב קאקלה מספר 8 עומד בית חומה שבנינו לא נגמר, לא היתה שם רצפה דלתות וחלונות, וערימות חומן ואשפה היו צבורים בכל מקום, עד שלא היה ראוי לשמש מקום מגורים.

ברוב עמל ויגיעה הוציאו חברי „תפארת בחורים“ את ערימות הובל והאשפה שהיו צבורים בבנין הזה, ולאחר ניקוי ושיפוץ הם ריצפו ריצפה וקבעו בו דלתות וחלונות ומקשרים שהשיגו הם עשו שולחנות ומספלים ואצטבאות בשביל ספרים, כמו כן הם בנו ארון קודש להעמיד בו ספרי תורה ושמו אותו בתוך חלון שהיה שם בין בית הכנסת והמחבוא לאחר שסתמו את החלון, ולאחר שסידרו חשמל בבנין כבר היה המקום מוכן לתורה ותפילה בבית מדרשה של חברת „תפארת בחורים“, מקום שהייתי מרביץ תורה ברכים ולומד בחבורה שיעורים קבועים מדי יום ביומו.

* **מכיון שבנין זה היה קרוב לשער הגיטו שמשם היו חילי הגרמנים מתפוררים לצוד ולתפוס אנשים לעבודת הכפיה, ומדי פעם כפעם היינו שומעים בשעת התפילה והלימוד את קולות הקלגסים הגרמנים ימ"ש ואת הלמות מנפיהם ברחוב כשהיו רצים אחרי יהודים לצודם בהרמם, לכן סידרו אנשי החברה מחבוא מסותר מאחורי ארון הקודש שבו יוכלו החברים הצעירים להסתתר עד יעבור זעם, כי את חוקנים ותשושי הכוח לא היו תופסים, ובהשמע קולות הציד שהגרמנים עורכים על היהודים היו הצעירים מסתתרים מיד במחבוא הזה וכשהיו הגרמנים נכנסים לבית המדרש הזה ברדיפתם אחרי יהודים היו מוצאים בו רק זקנים וחלוצי כוח שלא יצליחו לעבודה.**

אולם נשאלתי על ידי הצעירים חברי „תפארת בחורים“, מכיון שכשהם נמצאים במחבוא הזה בעת התפילה הם אינם רואים

שאלה ד'

ברין כשאין רואים רק שומעים את המתפללים אם זה חשוב תפילה בצבור

שאלה: באותה תקופה הרת אימים וצרות, תקופת עינויים ויסורים וסכנת גזק ונפש של אותן השנים בהן היינו נתונים בשבי ומצור בתוך מכלאת גיטו קובנה, למרות שהיינו היו תלויים לנו מנגד, בכל זאת לא נפל רוחנו ולא נשבר גאון יעקב.

תקופה זו שקורא הדורות ירשום אותה כתקופת חושך ואפילה צרה ויגון, תפיץ בכל זאת אור יקרות שבקע מבין מחשבי הסכל והעוני הרעב והמחסור שיושבי הגיטו היו עטופים בהם, כאור יהל האור תפארת ישראל באותם הימים עת היינו נתונים למרמס וכלימה לשוד והרג, כי דווקא באותם הימים בא לידי גילוי נצח ישראל ורוחו האיתן העשוי ללא חת מזרע רשע ורגל גאווה.

* **כי קול התורה לא נדם כל אותם הימים ומעשי הצדקה והחסד לא פסקו כל אותו הזמן של פרעות ופגעים, כל איש אמר אז לרעהו חזק, כל איש התאמץ לנסוך לתוך רעהו רוח תקוה ובסוף, רוח אומץ וגבורה לעמוד בפני הרס הכליון היואש והרפיקו שחמת המציק הגרמני ימ"ש עלול היה להכניס במחנה ישראל.**

בתוך צוק העתים הללו מצאו כלואי הגיטו נוחם ועידוד בלימוד התורה שהיתה להם למשיבת נפש, למדו בהכללות וביחידות וקבעו מקומות לתורה ותפילה בהם ברכו במקלות את ה'.

אולם דא עקא, כי הדוחק בתוך הגיטו היה לאין שיעור, המקום שהזדים האורזים ימ"ש הועידה לגיטו היה צר מלהכיל את

הנהגה בשו"ע א"ח סי' נ"ה סעיף כ' כתב המחבר, היו עושה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות.

ועי' במשנה ברורה שם סי"ק' שכתב אפילו הוא בבית אחד רחוק לגמרי, שכיון שעושה הם במקום אחד שכונה שריות ואז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו עשרה, עיי"ש ובביאור הלכה.

מערתה בנידון דידן שהיה באמת הלחן פתוח בין בית דכנסת והמחבוא אלא שסתמו את החלון העמידו שם את הארון קודש, מכל מקום כיון ששומעים במחבוא בשאומרים בבית הכנסת קדיש וקדושה, ודאי ראלה הנמצאים במחבוא יוצאים ידי חובת תפלה בציבור וכמו שהבאתי מהשר"ע והמשנה ברורה.

ולגבי דלענין צירוף מגין עשרה, היינו כשיש בבית הכנסת פחות מעשרה לא יצטרפו אלא שבמחבוא דלענין צירוף ישנם דינים ותנאים מיוחדים, כגון הא דפסק המחבר שם סעיף י"ז, מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון אפילו גבה כמה קומות אפילו אינו רחב ארבע ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם, משמע דאם לא יראה להם פניו אינו מצטרף עמהם, מכל מקום לענין שיהא נחשב לו כמתפלל בציבור ודאי דמהני.

ועי' גם כן בערוך השולחן סימן כ"ג שכתב מפורש שכל המדובר בשו"ע סי' נ"ה היינו רק לענין צירוף עשרה אבל כשהוא מתפלל עמהם נחשב כמתפלל עם הציבור אפילו כמה בתים מפסיקים כיון שיכול לשמוע.

ועי' היטב בשו"ת רדב"ח סי' תר"ן ובה"ז סי' ב' אלפים קל"ט, ובספר תורת חיים להרב סופר אות כ'.

מכ"ל זאת נראה כמו שהעליתי שבנידון דידן ודאי מצטרפת תפלת אלה המסתתרים במחבוא לתפלת המתפללים בבית הכנסת להיות תפלתם נחשבת כתפלה בציבור, אף שלענין מגין עשרה אינם מצטרפים עמהם.

את פני המתפללים בפנים, אם נחשבת תפילתם שהם מתפללים אותה שעה ביחד עם אותם הנמצאים בפנים כתפילה בציבור אף על פי שהם אינם רואים את ציבור המתפללים בפנים, או דילמא תפילה נחשבת להם רק כתפילת יחיד הוואיל ואינם רואים כשעת התפלה את פני הציבור המתפלל בפנים.

השובר: מעצם השאלה הזאת ששאלו צעירי "תפארת בחורים" אנו יכולים לראות עד כמה האיר אור התורה והמצוה את לב חשכת הגיטו בימי המגור והפחד הללו ועד כמה חזקה היתה יראת השם בלבבות אמרי עני וברזל אלו, יראה טהורה לזהטת באש קודש שלהבת יה לקיום מצוות כהלכתן למרות השעות המטרופות, וכמו שהזכרנו בפתח דברינו.

שקרי הצעירים הללו לא די היה להם בתפלה בלבד בשעת צרה ומצוקה, אלא שרצו לקיים גם את מצות תפלה בציבור, ואכן באמת גדולה היא תפלה בציבור וכמו שמצינו בברכות (ו) תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הדרגה ואל התפלה, במקום רנה שם תהא תפלה, ופירש רש"י ז"ל, במקום רנה, בבית הכנסת ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימה קול ערב עיי"ש, והרי רואים אנו שעיקר חשיבותו של בית הכנסת הוא בגלל התפלה של הציבור.

ועיין בתוספות במס' עבודה זרה (ד) ד"ה כיון שנראה מלבריהם שלפניהם היתה והגירסא בההיא דברכות, "אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור", אם כן בודאי שאלה גדולה היתה משאלתם של צעירי "תפארת בחורים" אלו שתפלתם תהא "משמעת" ביחד עם הצבור, ועי' שם היטב במאמר הגמרא שם בע"ז (ד) שדברי התוס' מוסבים עליו.

והרמב"ם בפרק ח' מהלכות תפלה הלכה א' כתב, תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשותף עצמו עם הציבור ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור.

Question: IN THE MIDST OF THE HORRORS OF THE KOVNO Ghetto, many prisoners found consolation in Torah study, which rejuvenated their spirits. They studied individually and in groups, and created fixed places for their public prayers.

The area that the Germans cordoned off for the ghetto was so small that there was barely enough living space for everyone inside, let alone places that could be used for prayer or Torah study. The Tiferes Bachurim group where I taught young and old had no real space. Finally we found an unfinished building at 8 Hakala Street. Although there were no floors, doors, or windows, and the heaps of dirt everywhere made the place uninhabitable, the Tiferes Bachurim boys cleaned out the piles of filth and began to restore the building. After putting in a floor, doors, and windows, they constructed a table, benches, and shelves. They also built an ark for Torah-scrolls, placing it between a window and a hiding-place that they had created in the rear. After electricity was installed, the place was suitable for prayer and Torah study. It was now the beis hamidrash of the Tiferes Bachurim group.

Since this building was close to the ghetto gate, where the Germans often descended to grab people for slave labor, we could hear their shouts and yells when they charged through. The younger members would hide in the hideout built behind the ark in case of a sudden search, because the Germans, looking for strength and youth, rarely took the old and weak off to forced labor.

I was asked by the younger members of the Tiferes Bachurim whether, when they had to run and hide in the middle of a prayer service and were thus unable to see the others who

were praying inside the room, their prayers were still considered prayer with a minyan or would they be counted as private, individual prayer.

Response:

THE VERY QUESTION ASKED BY THESE YOUNG PEOPLE testifies to what degree the light of Torah and mitzvos penetrated the ghetto darkness in those days of fear and terror. How intense was their fear of G-d! Not only did they pray, despite the dangers and hardships, but they also sought to fulfill the mitzvah of praying with a minyan. I ruled that since the boys could hear the others saying kaddish and kedusha while they waited in their hideout for the Germans to pass, they were fulfilling the obligation of praying in public. It is conceivable that if there were fewer than ten men in the beis hamidrash itself, those in the hideout could not be included in the minyan. But as long as there were ten others, they were considered as having prayed with the minyan if they heard and could participate in what was going on in the beis hamidrash.

העולה לנו מכל המקוב שבנידון דידן איין לו שום היתר לצוות שישרפו את גופו לאחר מותו אפילו אם יצוה שיקברו את אפרו, כי לשיטת הרמב"ם יש בזה בודאי משום ביטול מצות דאורייתא, וכפי שביאר הלחם משנה, ואפילו לשיטת הטור, הכסף משנה והרדב"ז מידי ספק ביטול איסור דאורייתא לא נפיק, וגם יש בזה משום בויוא, דעצם השריפה בזיון הוא וכמו שהבאנו לעיל מש"ס בבא בתרא וסנהדרין, וגם יש בזה משום ביטול כפרה שישנה בקבורה, דבאפר אפילו אם יקברו את האפר לא שייך בזה משום כפרה כמו שהעלה הגאון ר' דוד פרידמאן זצ"ל. לכן חס ושלום לו לצוות כן, אלא יש לו לסמוך על הטוב ומטיב שלא יכלו רחמיו וחסדיו לא יתמו ומעולם ועד עולם לקוות ולצפות לישועתו.

וכנידון שאלתנו ראיתי גם כן שנשאל בספר מחנה חיים, יו"ד ח"ג סימן מ"ב בנוגע לאנשים שהולכים למדינה שאין דרים בה בני ישראל, לסחור תחת מסוה מאמונה אחרת ויראים כשימותו יקברו ביניהם, אי שרי לצוות לשרוף את גופם, עיי"ש שהשיב דמכין שעזשים כן בשביל פרנסה אין לחוש מלהיות קבור ביניהם עיי"ש.

ואם כן בנידון דידן על אחת כמה וכמה שמה שהדאיס הסתיר את יהדותו והלך לגור בין הגוים, הלא לא עשה זאת מרצון אלא מחמת סכנת נפש, כי ירא פן תדבקנו הרעה ומת בידי הגרמנים האורזים ימ"ש וזכרם לגצת, לכן בודאי אין לו לדאוג ולחוש מה שיהיה קבור בין הגוים, כי הלא לא מרצון הוא גורם לנפשו זאת אלא מחמת אונס נפשות, ובודאי שב ואל תעשה עדיף, חס ושלום לו לצוות שישרפו את גופו ולגרום בידיים רעת לנפשו. אבל אם יש לו האפשרות והיכולת לשחד אותם בכסף ובדברים ישתדל לבקשם שלאחר מותו יקברוהו לא בקברותם אלא בריחוק מקום מהם, או בשדה מרוחקת כך שקברו יהיה מרוחק מקברות הגוים, ולהודיע על כך לקרוביו, שברכות הימים לאחר שיחמול ה' על צאן מרעיתו ויחלצם מצרותיהם לאחר שפקוד יפקוד אותם אלקים, ואז ישתדלו להעלות את עצמותיו ולהביאם לקבורת ישראל, והוא רחום יכפר עון.

באחד שהציל עצמו ע"י שנממע בין העכר"ם, וחלה ונמנה למות ומתירא שלא יקברוהו בין העכו"ם, אם מותר לצוות שישרפו את גופו לאחר מותו.

שאלה: אוי לנו כי נדמינו בימי הרעה והזעם עת שפך עלינו ה' חמתו, ואפו לא השיב, נתן אותנו בידי אכזרים, למחות את שמנו, לאמור, לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, ומקדישי שמו יתברך, מחכי קץ ישועתו, נאלצו גם הם להסתיר את שם ישראל, שאלקים חיים ומלך עולם מאהבתו שאתה אותם ומשמחתו ששמח בהם קרא את שמם ישראל וישורון, — אם רק הצליחו להתחמק מעדת צאן קדשים שהוכלו לפכה ולהרג, ולהתעקב בין הגוים להיות ככל המונס.

והנה אז בימים קשים ומרים אלה בשנת תש"ב, פנה אלי ידידי ר' מרדכי יפה הי"ד, ונפשו לשאול הגיעה, היות שקיבל מכתב משאר בשרו שהצליח לברוח למדינת בלגיה בהתחפשו לנוצרי, ולמצוא שם מפלט ומחסה באחד הכפרים, ומכין שמורכב יגון ואנחה והתלאה שמצאתו בנדודיו חלה, באופן רציני, וכעת גברה עליו מחלתו עד שהוא חושש שלא יקום ממנה, לכן לכו פועם בקרבו מה יהא כשתגיע שעתו, הלא הגוים יקברוהו בקברותיהם ואיך ינוח בשלום על משכבו בהיותו קבור בין הגוים, לכן תנא מבקש שר' מרדכי הנ"ל יודיעוהו כדת מה לעשות, אם מותר לו לצוות שישרפו את גופו לאחר מותו ואז יציל את גופו מלהיות קבור בין הגוים, כי רבים עושים כן והגוים מכבדים את בקשת אלה המבקשים לפני מותם שישרפו את גופם ומפלאים אותה, האם מותר לו לבקש שיעשו אותו כן לאחר מותו או לא.

DURING THE BITTER YEAR 5702 (1942) MY FRIEND

Question:

Reb Mordechai Yaffe—may G-d avenge him—came to me with a disturbing problem. He had received a letter from a relative who had escaped to Belgium and had found shelter in a village as a Christian. This man's sufferings had brought him to the verge of death. He was agitated at the thought that when he died his neighbors would bury him among gentiles. How could his body rest in a gentile cemetery? He therefore wrote to Reb Mordechai to find out whether the halacha allowed for his body to be cremated after death, thus avoiding a gentile burial. Since cremation had grown fashionable, he had no doubt that his neighbors would honor such a last wish.

Response:

THE TORAH REQUIRES BURIAL FOR THE DEAD, BUT the obligation to fulfill it rests with the relatives of the deceased. The dead person, while still alive, must do nothing to make his burial impossible, such as ordering the cremation of his remains. Should he do so, he causes immeasurable anguish to his soul in the world of the spirit for having made it impossible to fulfill a commandment of the Torah.

There is no way cremation can be permitted, even if the man's ashes are buried, for the act of cremation constitutes a desecration of the corpse. In addition, cremation removes the possibility of eventual atonement granted to those who are buried. The burial of one's ashes cannot compensate for the cremation in terms of this atonement.

I therefore ruled that the man dare not order his body cremated, but rely on his bountiful Creator Whose mercies extend to all. His hiding of his Jewishness and his living among non-Jews

had come about unwillingly, solely out of a desire to save his life. He should therefore not feel guilty about being buried among non-Jews. Ordering his cremation, however, would bring evil upon his soul. Ideally, he should arrange to be buried outside the gentile cemetery and to have his relatives informed of the exact location. That would be the best arrangement. Then perhaps, with the passage of time, when G-d shows mercy to His people and releases them from their troubles, someone might be able to exhume his body and bury it in a Jewish cemetery.

הגלם מדי פעם בפעם, כרעו גם נפלו ורכים מהצוועים לא הוסיפו קום, כי נפשם יצאה בענים.

והנה אחד מהצוועים האומללים הללו שנפשו מרתה עליו עד מאוד ורוחו נפלה בקרבו מרוב צער ויגון סבל ויאוש, בראותו את

עשרות האנשים שכוחם אול והם נופלים בלכתם כשהם מנפחים את נפשם ומשיכים את רוחם לאלקים, — קרא למרעו האיש הצועד אחריו — אנה אָקא, אם נא מצאתי חן בעיניך, ועשית עמדי חסד ואמת, אנה, אמן את כל כוחך ותן לי דחיפה עצומה עד שאפול לארץ; ואנה, תחזור, עוד דחיפותיך פעם ושתים, אולי על ידי כך יאפס כוחו ואשאר לבסוף מוטל עלעל הארץ אין אונים ונפשי תצא מקרבי, כי כשל כי כוח הסבל לסבול את העוני והיסורים ושוב לי ממותי מחי.

ידיי מדי דברו ככה אל רעהו פעם ופעמים, נכמדו רחמי האיש אליו, כי אמר בלבו, מה בצע בדמו בדרתו אל שחת במקודם או במאחר, הלא באמת מוב המות מהחיים כאן, ומכיון שהאיש הזה מציג לו בבקשתו אני רואה כי היטב חרה לו, וכי באמת חסד ואמת אעשה אותו אם אמלא בקשתו, ולכן החליט האיש למלא את בקשתו, וידחוף אותו בחזקת ככל כוחו פעם ופעמים, וכל פעם האיש נופל ארצה מלאו קומתו מחמת הדחיפות הללו, עד שלבסוף כשבאו למקום העבודה, היה האיש חלוש כל כך ואין אונים עד שזנח ארצה ונשאר מוטל ללא רוח חיים .

והנה לאחר שהאיר ה' פניו אלינו והמציא לנו ישע במגור כוח רשע, כשהתקרבנו הימים הקדושים ימי הדין והמשפט בשלהי שנת תש"ך, והתחלנו לעשות את כל הסידורים כדי שנוכל להתפלל בצבור ברוב עם, חיפשנו אז אחר איש שיוכל לעבור לפני התיבה בימים הנוראים שיהיה הגון וקולו ערב וכו' כנהוג מקדמת דנא בכל תפילות ישראל למנות ש"ץ לימים לנוראים, והנה אחרי הרבה חיפושים הובא אלינו האיש הזה כדי שימונה להיות שליח ציבור לראש השנה ויום הכפורים, ונוכחנו לדעת כי מכל הכהינות הוא ראוי ומתאים למשרה כבודה זאת לעמוד ולהתחנן על עטו ישראל, אלא שנמצאו

אם מותר להיות ש"ץ, במי שדחף את חברו, בעת שבקש ממנו לרחוק אותו כדי שימות כי אין לו כוח עוד לסבול את העוני והיסורים.

שאלה: מי יתנה תלאות וצרות יספר, מי יעלה מורא על ראשו ויתאר כעת את אימת הכליה והשמד, התרג והאבדון שביעתה ללא הרף את אסירי עני וברזל שהגיעו אז כימי הרעה עד שערי מות, אז בנפול עמנו ביד צר ואין עוזר לו, פקדונו בצר פחדים כמעט ובמחשבת, כי נלאינו נשוא אף וחרון, חמה וזעם שנשפך עלינו ממרום, כלתה ונכספה אז נפשנו למצוא כמות גואל ופדיה בשחת, פי כשל כוחנו לסבול השאת והשבר, כי חשוב חשבנו שנתנו ה' בידי לא נוכל קום.

כי מלבד הצרות והיסורים שניתכו על ראשינו בלי הרף על ידי שונאינו ומנדינו שצמנו את חיינו ולא נתלו לנו מנוח, עוד פצו עלינו פיהם בחרפות וגידיפות ביהוד כשהוכילו תחת משמר את עובדי הכפיה לעבודת פרך, האומללים הללו היו מוכים ולוקים על כל צד ושעל בידי נוגשיהם האוררים שימהרו לצעוד וללכת, ולפעמים גם לרוץ אל מקום עבודתם, במקום שהעבידום בעבודה מפרכת את הגוף ומדכאה את הנפש, בעוד שהכריחו מהם את להם חוקם ומנעו מהם אוכל כדי להשיב את נפשם.

ידיי היום כשהובל מצעד גדול של עובדי כפיה לעבודתם, הימים ימי כפור וקרח ולפני קרתו מי יעמוד, בפרט שהאומללים היו עטופי בגדי כדים דלים ולא יחם להם, והנגושים האוררים נוגשים אותם בשוטפים ובעקרבים לאמור, מהרו ללכת, ורגלי האומללים הללו אינה רגל ישראל, כי נפוחים הם מרעב ומעמל הדרך, על כן מעדה

עליו עוררים לאמור, שפסול הוא להיות ש"ץ כדן הורג את הנפש, ונשאלתי אז אם מותר האיש להיות ש"ץ, והאם אין עליו לקבל תשובה מיוחדת על מעשהו אשר עשה, והאם קבלת התשובה תועיל לו שיוכל לקבל את המינוי, ומכיון שקשה היה למצוא אז חזן אחר, והיה שעת הדחק ממש, נתבקשתי על ידי השואלים לנחות לעומקא דדינא ולדלות מרגנתא דהיתירא על פי דינא של תורה כזו השאלה:

תשובה: הנה בשו"ע א"ח סימן נ"ג סעיף ד' כתב המחבר: ש"ץ צריך שיהיה הגון ואיזהו הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו ומרצה לעם ויש לו נעמימה וקולו ערב ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים, ע"כ.

וכתב הבאר היטב בס"ק ד': בילדותו, בתשובת הרא"ם סי' פ"ו דבש"צ דעלמא שאינו ש"ץ בתענית א"צ שיהא פרקו נאה אלא כל שעכשיו יש לו מעט אע"פ שבילדותו יצא עליו שם רע ואפילו עבר ע"ג כיון ששכ בתשובה ראוי להיות ש"ץ קבוע וכ"כ הרש"ך ח"ב סימן ק"ו, והר"א ששון סימן קנ"ז, ומהרש"ל בתשובה סימן כ' הסכים ג"כ דדוקא בתעניות ובמעמדות אבל בשאר ימים אפילו בקבוע כל שאינו רשע ושהוא מרצה לעם וקולו ערב ורגיל לקרות ממנו לש"צ, וכן תעלה להלכה המחבר יד אהרן דלש"צ דעלמא לא בעינן פרקו נאה וכל שראינו ששב בתשובה ראוי קרינן ביה וכ"פ רוב האחרונים, ועיין הר"ש הלוי חלק י"ד סימן כ"ח, וכך תעלה הע"ת ומסיים ונ"ל דאם גזרין הצבור תענית אע"פ שאין עכשיו תענית צבור מ"מ לא יתפלל ש"צ כזה וק"ו בר"ה וביה"כ ע"ש.

ולשם בשו"ע סעיף ה' כתב הרמ"א: מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג נפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש"ץ אבל אם עשה במויד לא דמי"מ יצא עליו שם רע קודם התשובה (תשובת א"י במסכת ברכות).

וכבאר היטב ס"ק ח' כתב: עמ"ש בס"ק שלפני זה, אחד שהכה אשתו בעץ והיתה מעוברת ולא החשיך עד שמתה ויכר שמאותה הכאה מתה אין ראוי להיות ש"צ, כנה"ג וע"ת.

ומכ"ל זאת הוריתי שהאיש הזה צריך לקבל עליו תשובה שלימה וכמו

דאיתא באור זרוע הגדול במסכת ברכות סימן קי"ב, דכהן שהרג את הנפש ועשה תשובה כשר הוא לעבודתו, ותפלות הן כנגד תמידיו, לכן ודאי גם בש"ץ מהני תשובה, ותשובה זו תהני לו אפילו למנותו לש"ץ לת"צ ולר"ה ויח"כ כמו שבררתי שאין לדון אותו כרוצח במויד דלא מהני תשובה למנותו לש"ץ לר"ה ויח"כ, אלא יש לדון אותו כמי שהרג על ידי גרמא וכמו שביררתי.

כמו כן הוריתי שלאחר תשובתו יטבול במקוה מטהרה כדי לטהרו וכמו שכתוב חרקותי עליכם מים טהרים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גזליכם אחר אתכם, ואז ימחה הקב"ה פשעיו כעב וחטאותיו כענן, ושומע תפילה ישמע תפילתו ויאזין צעקתו.

ואמנם הנ"ל לאחר שקיבל עליו כל סדר התשובה שהוריתי התפלל בימים הקדושים בבכיות גדולות ואנחות, ובין המתפללים היו הרבה חיילים יהודים מרוסיא שבאו לבית הכנסת להתפלל יחד עם אחיהם שהיו נפונים בצרה ובשפייה, וגם הם נתעוררו הרבה על ידי תפלתו של הש"ץ הזה שהתפלל בלב נשבר ורוח נכאה ובקול ערב לוקח נפשות.

ודרך עליון יעבור פשע שארית נחלתו, יזכור אהבתם ויחיה זרעם שלא תאבד שארית יעקב, יפדם מכל גזירות קשות ויושיעם ברחמי הרבים להחיש למו פדות וישע, להאיר פניו על מקדשו השמש ולבנות חומות ירושלים, לבנות הנהרסות ולנטוע הנשמה, לקבץ נדחי פזורי עמו לציון לכונן זבול מקדשו בראש הרים, להשיב כהנים לעבודתם ולוים לשירם וזמרים במהרה בימינו אמן ואמן.

Question:

ONE ICE-COLD WINTER DAY, DURING OUR LONG imprisonment, the Germans were beating the slave laborers to move more quickly. But the slave laborers could not. Dressed in the poorest of rags, which barely covered them, let alone provided any warmth, the unfortunate and miserable Jews were suffering from horrible pain. Their feet had swollen from the intense cold. Every step was torture. From time to time they stumbled. Many of those who fell never rose again.

After seeing scores of his fellow prisoners fall and die on the spot, one of these marchers, unable to walk any longer because of his own unbearable suffering, said to his friend struggling right behind him, "Please do me a favor. Give me a push so that I will fall. If I rise, push me down again. And again. Eventually my strength will give out and I will not be able to rise again. I cannot bear the pain and the suffering. I would prefer to be dead."

Unable to convince his stronger friend to carry out this act, he had to beg him repeatedly. Finally the man took pity on the broken Jew, saying to himself, "What difference does it make if he dies now or later? He is better off dead than living in so much pain. How can I not do what he asks when he begs me with his very last ounce of strength?"

So the stronger friend pushed his friend down. When the weaker friend rose up again, he pushed him down again. Although the man was able to get up each time, when he arrived at his place of work he was so weak that he simply collapsed and died.

After our liberation in 1944, when we were blessed by G-d to see the end of Nazi power, we began to arrange the High Holy Days prayers. As is customary in Jewish communities, we sought a man who would meet all the requirements for leading the prayer on such awesome and holy days. After an exhaustive search, we found a suitable man. However, a number of people identified him as the man who had pushed his friend to death.

They claimed that a murderer was unfit to lead our prayers on Rosh Hashanah and Yom Kippur. The questions I had to answer were the following: Was the man considered a murderer? Did he have to accept special penance—generally a personalized program of self-denial, study, and sometimes affliction—for his sin? And would the penance suffice to allow him to lead the public prayers?

Since it was difficult to find a suitable replacement and time was extremely short, I was asked to seek some way, following the law of the Torah, to permit him to lead the prayers for the surviving Jews.

Response:

THE MAN WHO PUSHED HIS FRIEND IS NOT TO BE regarded as an outright murderer but rather as someone who brought about the death of a fellow Jew. For the victim did not die immediately after being pushed, but rather continued to walk until he reached his place of work, where he finally collapsed and died. In fact, there is no evidence that his friend had died as a result of being pushed; it may very well be that he would have died anyway. To atone, it is enough that this man do penance.

But the penance should be severe, because Maimonides considered someone who brings about the death of another, a murderer. Even though he may be innocent in the eyes of the Torah, it cannot be forgotten that he may have brought about the death of his fellow Jew. He must therefore accept upon himself full penance, and only after he carried it out could he lead the community in prayer. I also instructed him, after the penance, to immerse himself in a mikveh as part of the purification process, after which G-d would erase his sins and heed his prayers.

Once the man had carried out the entire sequence of penance, he led the prayers on the High Holy Days with profound emotion, sighing and weeping. Many Jewish Russian soldiers from the front joined us, and they too were deeply inspired and stirred by this man's sincere, broken-hearted cries.

התורה, ולמרות שעדיין לא הגיע למצוות, בכל זאת היה חודר אהבה ויראה בוקן ורגיל והיה מודקד במצוות כגדול שהגיע לכלל שנותיו.

והנה אז נשאלתי מכן יקיר זה, אם מותר לו להקדים מצות הנחת תפילין אף על פי שעדיין לא הגיע לגיל של י"ג שנה, שהרי מי יודע מה ילד יום כשהצרות מתחדשים עלינו לבקרים והגרמנים האזורים שאנו נתונים בידם הלא שופכים את כל אפם והמותם במיוחד על ילדי ישראל מדי פעם בפעם כידוע, ואם כן מי יודע אם יזכה להגיע לגיל של י"ג שנה ולקיים מצוה גדולה זו של הנחת תפילין, כי שמא נגזר עליו שיספה ב"קידנער אקציאן" שהגרמנים האזורים ימ"ש מעבירים לעתים קרובות, ולזאת עז רצונו להקדים בקיום מצוה גדולה זו כל זמן שעדיין נמצא בחיים, למרות שעדיין לא הגיע לגיל של י"ג שנה.

כששמעתי מילך שעשועים זה את דבר שאלתו נזלו עיני דמעות

ואמרתי בלבי את דברי הקינה שקונן ירמיהו הנביא בשעתו — מי יתן ראשי מים ועיני סקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי — כי עלה מות בחלונינו בא גרמנותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחובות.

והוצא לנו מכל המובא שבנידון דיון מיתלא באשלי רבבני, דאף שבעל העיסור אית ליה שאין הקטנים מניחין תפילין עד בר מצוה דדיינו עד י"ג שנה ויום אחד, וגם תרמ"א החזיק בשיטתו, וכתב שאין לשנות בזה, מכל מקום הרי הבי' והבי"ח לא סבירא להו הכי ואי להו דאף על פי שכן התורה קטן פטור מתפילין דומיא דכל מ"ע שבתורה שהקטנים פטורין בהן, מכל מקום מצד דין חינוך ודאי דינא לחנכם בה, ואם הם יודעים לשמור עצמם להתנהג עם התפילין בקדושה שלא לישן בהם וכד' יש להרגילם להנחת תפילין מסעם היגור.

ואם כן בנדיחן שאלתנו שילך שעשועים זה שנפשו חשקה לזכות לקיים מצוה גדולה זו של הנחת תפילין כי חשש פן לא יזכה לקיים אותה, כי שמא יקבע גודלו עם אלפי ילדי ישראל שיוכרעו לטבח על ידי הצר הצורר הגרמני ימ"ש, ודאי שיש להרשות לו להנחת תפילין ולסמוך על דעת הבי' והבי"ח המתירים להנחת תפילין לקטנים לפני שהגיעו לגיל בר מצוה, ובן יקיר זה

האם מותר לנער מכלואי הגיטו להנחת תפילין קודם י"ג שנה

שאלה: כשהיינו בעמק הכנא בגיא התיגה נוכחנו לדעת שכל עיקר כונת הגרמנים האזורים ימ"ש היתה למחות מאתנו את צלם אלקים ולהראות לפני העולם כולו שהיהודים אינם בכלל המין האנושי וככהמות נדמו שכל שופך דמם ינקח ואין עליו חטא, וכדי להקל עליהם את עבודת השמד והכליה הם התאמצו להכניס לתוך לבות כלואי הגיטו יושבי חושך וצלמות, רוח עושים ויאוש ולדכא אצל הכלואים כל רגש של תוחלת ותקוה להצלה כדי שיהיו כצאן לשבח יזבל.

לזאת קבלתי על עצמי לאזור כנבר חלצי, לחזק רוח נדכאים וגשברים ולחבש עצבותם, לעודדם ולאמצם ולהפיה בהם זיק של כסחון שה' אלקי ישראל ישוב מחרון אפו וקולנו ישמע ויחון ולא ימשנו ביד אויבינו למחות את שמנו ומן השמים יביט ויראה ויעשה חסד עמו ולא יאחר ישועתנו ופדות נפשנו.

ארגנתי לזאת, תפארת בחורים" ואספתי בחורי חמד גדולים וקפנים, כדי ללמדם בינה ודעת תורה ויראה מחרות, ולנפוע בתוכם חיי עולם ולשים כלבם אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם.

ובין תלמידי, תפארת בחורים" הללו, הצטיין נער אחד ממשפחת שערעשעווסקי שבקובנה שהמבסר בכל מאורו ונפשו ללמוד

Question: IN THE GHETTO HELL, WE DISCOVERED THAT THE Germans' main design was to strip away our Divine image and to show the world that Jews were a subhuman species whose blood could be shed without fear of punishment; that killing a Jew was like killing a fly—not only had no crime been committed, but you had done the world a favor by getting rid of a troublesome creature.

Part of the German's overall plan to develop a smooth-running machine for the annihilation of the Jews was their effort to instill in their victims a spirit of despondency so pervasive and deep that it would destroy whatever sense of hope we might have, and leave nothing but broken shells to be led helplessly, like cattle and sheep, to the slaughter.

That is why I took it upon myself to encourage and inspire the brokenhearted, to inject within them the spark of hope, the belief that Hashem, the G-d of the Jews, would turn away His fury, heed our prayers, and not leave us in the hands of our enemies.

As mentioned previously, I organized a group of boys called Tiferes Bachurim, whom I taught Torah and the fear of G-d, implanting in them the seeds for eternal living that would sprout from doing G-d's will wholeheartedly.

Among the boys in the Tiferes Bachurim was an extraordinary boy from Kovno named Shereshevsky who dedicated himself totally to the study of Torah. Even though he was not yet bar mitzvah, he was as precise as an adult in his fulfillment of mitzvos. This extraordinary boy asked me if he would be permitted to don tefillin, despite the fact that his bar mitzvah was still three months away.

בהיותו ירא וחרד ותלמודו בידי ודאי שיהיה כשינית את התפילין להיות בקדושה וטהרה כדקי, ולא עוד אלא שבעוד ג' חדשים יהיה בן י"ג שנה, ודאי יש לנהוג בוה כמו שכתב המג"א שהבאתי לעיל, שעכשיו נהגו להניח ב' או ג' חדשים קודם הזמן, וכן הוא גם כן באליהו רבה.

וכן עשיתי הלכה למעשה שהוריתי לו שיותר לו להניח תפילין אף שעדיין קטן הוא, אלא שהזהרתי אותו שבמקום שלא יהיה מנין בלעוד, שיהיה להם שעדיין קטן הוא ואין לצרפו למנין למרות שהוא מניח תפילין.

ואכן לבו ניבא לו לבן יקיר זה כשנא לשאול את שאלתו ממני שהוא רוצה לקיים מצות תפילין כי הוא חושש שמא לא יזכה לקיימה מפני שלא יגיע לכלל שנים, וכן באמת היה למרבה הכאב והצער, כי ביום ג' ניסן שנת תשי"ד בעת שהגרמנים הארורים ימ"ש העבירו "קינדער אקציצן", נלקח גם הוא עם המוני ילדי ישראל להורג.

על אלה אני בוכיה עיני יורדה מים כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי, הוי בני שוממים גבר אויב.

ולא הפלתי תחינה ותפלה לפני אב הרחמים שוכן מרומים, שתבהא כל רעתם של הצוררים הגרמנים לפני, שיעולל למו כאשר עוללו לנו ולבנינו המסולאים בפז, להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה, תשיב להם גמולם ה' כמעשה ידיהם, תרדוף אותם כאף ותשמידם מתחת שמי ה'.

New edicts by the German taskmasters were issued against us daily; especially upon Jewish children. Who could assure this boy that he would ever reach the age of thirteen to fulfill the mitzvah? This was why he could not wait to don tefillin.

When I fathomed the simple sincerity of this boy's request, tears gushed from my eyes. I could not help citing the words of the prophet Yirmeyohu (Jeremiah), "Who would grant that my head be water, my eyes a source of tears that I could day and night bewail the dead of my nation, for death has come up in our windows, has entered our houses, to destroy the youth outside, our chosen ones from the streets."

Response:

I RULED THAT THAT PRECIOUS CHILD WHO HAD such a great desire to merit the privilege of fulfilling this mitzvah because he feared that he might not live to fulfill it if he waited to reach thirteen, certainly had authorization for donning tefillin. I relied on the opinions that permit a minor to don tefillin if he knows how to guard them in cleanliness. This was certainly applicable to the Shereshevsky boy who had already demonstrated his fear of G-d and was a Talmud student aware and capable of maintaining the degree of bodily cleanliness required to don tefillin.

Moreover, since he was three months short of his thirteenth birthday, I relied on the prevailing custom that a boy dons tefillin two or three months before his bar mitzvah.

Although I had ruled that he could don the tefillin even though he was still a minor, I warned him that if he should find himself with nine other Jewish men who wanted to count him as the tenth for a minyan, he was obligated to let them know that he was not yet old enough to be counted as part of a minyan.

Heaven Knock, Knock, Knocking on Our Door: The Holocaust to the State of Israel

Rabbi Efrem Goldberg
Boca Raton Synagogue

ק

ליקח מלכות וחירות קודם הזמן וברגו ר"ל שש
מליונים מישראל, כי מלמד שזהו עונש כמר המבואר
ע"ז בגמרא אני מחיר אח בשכרם, ובשנוטה נפרש
ממנו ומכל העולם כולו, ואין פורענות בל לעולם
אלא בשביל הרשעים ואינה מחללה אלא מן הכדיקים,
אבל הם עשו גם פעולות נוראות לדבר, כי מלמד שעוד
בחללה החייסודותם במשך שנים רבות כרבו במלשיות
נוראות על ישראל אלא באומות ודברו עליהם בפני
השרים קשות שמסוכנים מאד להאומות ואיכס לנרשם
מן הארצות, בחושבם שעי"ז יהי קל להם יותר לנצט
וממם לבוא לארץ ישראל ולארגן שם ממשלה. וכבר
ראינו אז במכתביהם של גדולי ישראל שפתחו ורעו
מאוד אימת מות מהמלשיות שלהם שלא יהי עי"ז
מה שצב"ר כן כי אח"כ. וחזק מה יס בירורים
אמיתיים על כמה פעולות אכזריות שעשו בזה שדין
גרמא בחקין של כל האסון כטורא. וממדינת אונגארין
נחבר קצח מן הפעולות גם במשפט שהתנהל בא"י
בזה. וככה היו כמה מעשים ברורים בכל משך הזמן,
בחושבם שעי"ז יגיעו יותר למטרת חפצם להשיג
ממשלה, אלא שאין ראוי להאריך בזה כאן כי לא נאחי
בקונטרס זה רק לדר בהלכה, ולא נחצחי אלא להעיר
שכוא דבר ברור שאך אותו הרשעון העמא של הקמח
המדינה לפני הזמן גרם לנו כל החלואות והלחות
שעברו על ראשינו, מלמד רבנות בני ישראל שנהרגו
עי"ז מלחמותיהם שלא כדא. וגם מאותם שעלו לא"י
בעתים כללו רוב העולים ממדינת ספרדים היו יושבים
שלוש ושקטים במדינתם ואין מחסור להם עד הקמח
מלכות המינות שבישראל, שעי"ז הקמח אותה המדינה
נעשה להם שגאח ורדיפות במדינותיהם, וגם באיונים
בעלמם סיישו להם בחלואות לברכות את הדיפות
עד שיבינו מוכרחים לעלות בעירום ונחומר כל, ובהם
החפצו אח"כ למיליונים, והכפון הוא שבהם עשו כל
החורבנות בחללה.

והאחרון כנבדו שעי"ז שמשחיתים גם שומרי תורה
ומצוות בחור אחת במלכות השפלה של באיונות
העמאח ר"ל ועבדים אחס יחד בשירות עניי במלכות
מלמד שעבדים באותה המעשה על הרבה איכורים
נוראים שכל אחד ואחד מהם הוא ביהרר ואל יעבור,
כאשר נחבאר למעלה, אבל עוד חמור יותר שעי"ז
השחיתותם עמדם מכשירין את מעשה באיונות בפני
כל העולם עד שצב"ר נעשה כל העולם מוכשר לקבל
שומאח בחושבם החירו פרושים את הדבר וחיי מה
שכל הכדיקים וקדושים בכל הדורות הרשעו עלומה
במסי' נגד מעשה באיונים חיי העו נן כדרך אלא
הטופרים העמאחם שמתאח את כל העולם כולו במינות
וכפירה כונו אל האמת, וכן כמה מיליו ישראל
וגואלם, כאשר נחבאר, שגם שומרי תורה ומצוות נכדים
ומחממים מהם, ומאחי אכזבי נן רבנן בדרות
הראשונים שעבדו בשעי"ז בכל לנס ומכרו נפשם לקבוצ
אמורה בלכות בני ישראל ובחטירו להסתחך מעמא
של המינות כדא וכלכס שאמר הכתוב אל תקרב אל
פחד ביה, ושחם שומרי תורה ומצוות מחללים ליכנס
ביניהם ולקחת חלק בחור אחת השרה שבעמאח בדרך
המינות, ומלחבי פוכא של באיונים ומספרים מהסים
ומעללות שלהם יותר מיליאת מרים, ובעב"ר על דא
נחקיימה כנבואה במלוא מוכן המלה שבעמאח ג'
פוכא י"ד אמרם שוא עבוד אלקים ומה נאע כי
שמרנו משמרתו ובי כלכנו קדונית מעני כי נבאות
ושחם אנחנו מאשרים זדים גם נצנו עשוי רשעה גם
נחנו אלקים וימלכו. ובמחצות בכל מלה ומלה שבעמאח
כנבואה שבעמאח כלל יראה כל מאד דורינו.
וכרענ' נשער במשל שכינה שם מעמים על שנות
רשעים כחז אחר כן ח"ל; ומן הגאונים שאמרו
שכקדי' פוסק שלח לרשעים לגבות בהם אנשי
רשע ובהרמית שיכיו מחזיקין ברשעם ואומרים כה
אלה רשעים ושלי עולם כשנו חיל אך שוא עבוד אלקים
ומה נאע כי נשער בריח, וברוך יודע האמת, עכ"ל.
ובעב"ר בספין כמר כהה כניש לאנשי דורינו, ואריכן
לרממי שמים מרובין.

1. R' Yoel Teitelbaum
Satmar Rebbe
1887-1979
Va'Yoel Moshe
pg. 123

No one takes note of the fact that six million Jews were killed because of these [Zionist] groups, who drew the hearts of the nation [to their cause] and violated the oath of hastening the end by claiming sovereignty and freedom before the time. For aside from this being the bitter punishment set forth in the Gemara for [violating the oaths] – "I shall abandon your flesh..." - and by oath they and the whole world are punished, and no punishment comes to the world except on account of the wicked, nor does it begin except with the righteous. But they also performed terrible actions to bring this about; for aside from the fact that even at the very beginning of their establishment for many years they "informed" terribly on the Jews to the nations, and spoke of them badly to the authorities, as though [the Jews] were highly dangerous to the nations and they had to be expelled from their countries, [which the Zionists did] thinking that it would thereby be easier for them to carry out their scheme to come to the land of Israel and to organize a government there. We saw already then, in their letters, that great rabbis were greatly, deathly fearful that [the Zionists'] informing would bring about that which, for our many sins, did come to be afterwards.

Aside from this, there are verified reports of several cruel actions that they performed that indirectly brought about the entire terrible catastrophe. Concerning Hungary some of these activities came to light in the court case that was held in Eretz Yisrael in this regard [i.e. the Kastner trial], and thus there were several clear actions throughout that period, because they thought that they would thereby achieve more of their aim of obtaining government.

But I do not wish to elaborate on this here, for my intention in this booklet is only to clarify Halakha, and I write this only in order to show that it is clear that the impure idea of establishing a State prior to the proper time has caused us all of tribulations and troubles that have come upon us, aside from the tens of thousands of Jews who have been killed needlessly in [the Zionists'] wars.

Furthermore, among those who have moved to Eretz Yisrael in these times, most of the immigrants from Arab countries were living peacefully and tranquilly in their countries, lacking nothing, until the establishment of the heretical kingdom in Israel. Through the establishment of that State they began to suffer hatred and persecution in their countries, and the Zionists themselves aided this through their wiles, so as to increase the persecution until they would be forced to emigrate to Eretz Yisrael, destitute and with nothing, and they glorified their saviors, but the truth was the opposite – that [the Zionists] had brought about all of the destruction in the first place.

לא יניח ארץ ישראל לישאר בחיים. והנמשל מובן, שהלויים
גורמים צערותיהם וצמעותיהם את כל הצרות והחלואות
ושוב נעשו למלכים, ואותן שאינם נותנים לב לידע
האמת חושבים למלכים. והעיקר שהם"מ מסמא עיני
העולם הזה, כי עי"ז נחפסו למוטת וכפורה ר"ל,
ואפשר לצרר בכל פרטי מעשיהם שאינם אלא חורבנות,
אבל צריך להבין קונטרס מיוחד, וכבר הכנתי שאין
רצוני להאריך בקונטרס הזה בצירורי דברים כאלה,
אלא להעיר בעלמא, והרואה לדעת האמת יורכו כי
דרך האמת. אבל זהו הכסיון האחרון שקשה יותר מכל
הכסיונות שעברו עלינו, ועל חבלי משיח האלה צנודל
הסתרת פנים כ"כ אמר רב יוחנן יוחי ולא אחמורי
וכאל כח הסבל ואריכות לרחמי שמים להתחזק באמונה
אמתית בהש"ת ובחורתו בקדושה ובעציו שגדול
אוחו בכל לב ונפש צדירות שלפניו.

אוצר חכמות
ה'תש"ז

The meaning of the metaphor is clear: that the Zionists, through their sins and their actions, bring about all the troubles and the tribulations, and then make themselves out to be saviors. Those people who do not make the effort to ascertain the truth believe them to be saviors.

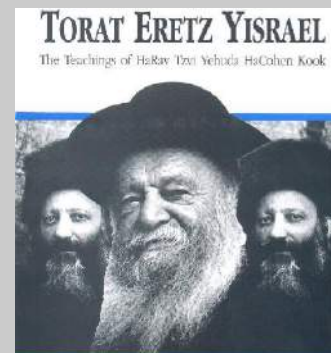
The crux of the matter is that the *sitra achra* blinds everyone's eyes to the fact that through this they are caught up into heresy and blasphemy, heaven forefend. It may be demonstrated that in every detail of their actions they bring only destruction – but this would require a separate work in its own right, and I have already written that it is not my intention to elaborate, in this booklet, on the clarification of such matters, but rather to point out the principle. One who seeks to know the truth – God will show him the true path. But this is the final test, which is more difficult than all the tests that have confronted us. The birth-pangs of the Messiah are as great as our capacity for suffering, and we need Divine mercy to help us strengthen ourselves with true faith in the blessed God, and in His holy Torah, and in His servants who served Him with all their hearts and souls in the preceding generations.

With tears in his eyes, and with the commitment to truth which characterized all of his teaching and life, Rav Tzvi Yehuda spoke to his students about the inexpressible horror which our people had suffered immediately before the founding of the Jewish State.

Many writers and scholars have put forth theories which attempt to explain the Holocaust. One Orthodox point of view focuses the blame on the reform Jews in Germany who broke away from the Torah. Another attitude blames the secular Zionists for having brazenly established a non-religious settlement in Israel before the *Mashiach's* coming. Rav Tzvi Yehuda had a different understanding. These theories, he said, failed to embrace the whole sweep of history. **The**

workings of Divine Providence cannot be isolated to any one moment of time, but must be seen in the context of a Divine historical plan which spans generations. Accusations like these fragment the unity of *Clal Yisrael* by putting the blame for the Holocaust on this group or that, rather than relating the cause to the nation as a whole. Just as Hashem is One, the nation of Israel is one.² Only from this understanding, from this encompassing perspective which embraces all of human endeavor, can one hope to fathom the Divine will in the horror which devastated our nation.

2. *Torat Eretz Yisrael:*
The Teachings of HaRav
Tzvi Yehuda HaCohen Kook
(1891-1982)

3. NOTHING IS HAPPENSTANCE

“One mustn’t subject *Hashem* to our reasoning and perception. Only after we understand this, is it possible

to approach, in fear and in awe, a comprehension of a tiny part of the Holocaust. **In our generation, we have seen an awesome new form of destruction (the Holocaust), and an incredible new revival and building (the State of Israel).** There are people who don’t agree with this order of Divine Providence. They become confused when they encounter these events. Concerning this, the Torah cautions, *If you walk contrary to Me, and will not harken to Me... I will also send wild beasts among you, which shall rob you of your children, and destroy your cattle; and your highways shall be desolate.*⁸ These people think that things happen accidentally, randomly, without cause. But the truth is that nothing happens randomly. There isn’t a thing which transpires that isn’t done according to the Providence of the Almighty. Not only the good events, but also the things which appear evil to us happen according to the Divine plan.”⁹

7. AMPUTATION FROM THE GALUT

What happens when the time arrives for the Jewish people to return to Israel, and they fail to come? A Divine, world upheaval is needed to bring the Jewish people home. Rav Tzvi Yehuda did not base this relationship between the Holocaust and the redemption of Israel from the witness of history alone. Everything he said was founded on the words of the Rabbis and Sages before him. It is worthwhile to cite just a few.

“There are situations where it is difficult to separate from the Galut,” Rav Tzvi Yehuda explained. “However, the time has arrived for our nation’s revival, and for the redemption of our Land. The Revealed End has come, the time when, *You, O mountains of Israel, shall shoot forth your branches, and yield your fruit to My people Israel, for they will soon be coming.*²⁹ The time approached for Israel’s return to Zion, and this caused the rebirth of the Land. But as the time arrives for our departure from the darkness of *Galut*, situations arise which resemble the Hebrew slave who rejects freedom and says, *I loved my master.*³⁰ **Jews fell in love with the Galut and refused to come back to Israel.** But the Diaspora cannot continue forever. The Diaspora is the worst Desecration of *Hashem* that there is, as we find in *Ezekiel: And when they came to the nations into which they came, they profaned My holy Name, in that men said of them, these are the people of the Lord, and they are gone out of His Land.*”³¹

“When the time comes for *Geula*, complications arise, and large portions of the nation are embedded in the tar of the *Galut*. The facts bear witness – multitudes of Jews grew accustomed to the impurity of the Diaspora, and refused to extricate themselves from it. Thus begins a

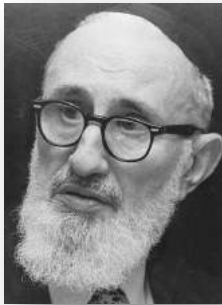
Divine therapy, a deep, inner, esoteric purification from this decay, a treatment of amputation and healing. All of Israel’s millions are one single body, an indivisible organism, and when it is delayed from returning to health because of its cleavage to a foreign land, then a cruel, Divine amputation is needed. The time came for the Jewish people to return to their Land, but since they refused, there was no way to bring them back other than, *He took me by the lock of my head,*³² in order to bring them against their will to *Eretz Yisrael*. When the end of *Galut* arrives, and all of Israel fails to recognize it, there is a need for a cruel, Divine amputation and severance. We aren’t speaking here about a reckoning against this person, or that person, since this is a secret matter of *Hashem*, belonging to the secret world of souls. We are speaking of a reckoning which encompasses all of the nation, which arises from the situation of, **They despised the desirable Land.**³³ This is an amputation which causes the nation as a whole to separate from the Diaspora and to return to its life in the Land of Israel.”

3. *Shir Ha'Shirim*
Chapter 5

[She] I am asleep; my heart is awake – my beloved's voice, knocking – "Open for me, my sister, my love, my dove, my perfection, for my head is covered with dew, my locks with fragments of the night." "I have taken off my dress, how can I put it on again? I have already washed my feet, how can I dirty them?" My beloved stretches his hand through the door – and my being longs for him. I rise to open the door for my beloved; my hands are dripping with myrrh, my fingers are streaming with myrrh oil, all over the handles of the latch. I open for my beloved – he has slipped away; gone. I had fainted for him as he spoke – I search for him, I cannot find him; I call out, but he does not answer. The guards find me, those who go around the town; they beat me, they wound me, they pull my scarf from me, those guardians of the

וּשְׁכַרְו דְּוֹדִים:
פִּתְחֵי לִי אַחֲתִי רַעִיָּתִי יוֹנָתִי תַמְתִּי שְׂרָאִשִּׁי נִמְלֵאֲטֵל קוֹצוֹתַי
רְסִיסֵי לַיְלָה: פִּשְׁטֵתִי אֶת־פִּתְחֵנִתִּי אֵיכָכָה אֶלְבֵּשָׁנָה רַחֲצֵתִי
אֶת־דְּגָלִי אֵיכָכָה אֶטְנַפֵּם: דּוּדִי שִׁלַּח יָדוֹ מִן־הַחוּר וּמַעַי הָמוּ
עָלָיו: קָמְתִּי אָנִי לִפְתֹּחַ לְדוּדִי וְיָדַי נִטְפֹּר־מִזֵּד וְאֶצְבְּעֵתִי מִזֵּד
עֵבֶר עַל פִּפּוֹת הַמִּנְעוּל: פִּתְחֵתִי אָנִי לְדוּדִי וְדוּדִי חָמַק עֵבֶר
נַפְשִׁי יִצְאָה בְּדַבָּרוֹ בִּקְשָׁתִּיהּ וְלֹא מִצְאָתִיהּ קִרְאָתִיו וְלֹא
עָנָנִי: מִצְאָנִי הַשְׁמָרִים הַסֹּבְבִים בַּעִיר הַכּוֹנִי פִּצְעוּנִי נִשְׁאוּ אֶת־

4. *Kol Dodi Dofek*
Rabbi Joseph B. Soloveitchik
1903-1993

This essay was originally delivered as an address in Yiddish on Yom Ha'Atzmaut 1956 at YU

Chapter 3
Missing the Appointed Hour

We too are living in troubled times, in days of anger and distress. We have been afflicted with violent pogroms and have become accustomed to suffering. In the past fifteen years [1941-56] we have undergone tortuous ordeals that are unparalleled in thousands of years of diaspora, degradation, and destruction. This chapter of suffering did not end with the establishment of the State of Israel. To this day the State is still in a condition of crisis and danger, and we all fear for its future. We are all eye-witnesses to the rising star of the iniquitous and to the corruption of international law by the Western nations out of indifference to the principles of justice and fairness. All try to curry favor with our enemies and bow and scrape before them with false humility and shameful hypocrisy. All are concerned with the welfare of our enemies, and remain indifferent to the suffering Jewish State (much like the rich man who stole the lamb of his poor, powerless, and uninfluential neighbor [II Samuel 12:1-6]).

If God's grace, which is given to either an individual or a community, requires certain actions of the beneficiary, even if the gifts (such as wealth, honor, influence, power, etc., which are attained by exhausting effort) are granted to man by natural means, how much more so is it true that Divine gifts given supernaturally, in the form of miracles that transcend the framework of the elementary laws of historical causality, must subject the recipient of the miracles to God. Miraculous grace places upon man an absolute responsibility to fulfill the larger imperative that calls out from the miracle. A transcendental imperative always accompanies miraculous activity. "Command the Children of Israel" (e.g., Numbers 5:2, 28:1, 34:2, 35:2). Woe unto the beneficiary of a miracle who does not recognize it for what it is, and whose ear is deaf to the echo of the imperative that arises out of this metahistorical event. Pity the one who benefits from the miracles of the Master of the Universe but the spark of faith is not kindled in him, and his conscience is not stirred by the sight of this singular event.

What is the essence of the story of the Song of Songs, if not the description of a paradoxical and tragic hesitation on the part of the love-intoxicated, anxiety-stricken Lover, when the opportunity, couched in majestic awe, presented itself? What is it, if not the deferral of a great and sublime opportunity pregnant with a possibility of which she dreamed, for which she fought, which she sought, and for which she had searched with all the fervor of her soul? The delicate and refined Lover, passion-driven to her fair-eyed Beloved, who in days resplendent in brightness wandered the paths of the vineyards, the mountain ridges, through wheat fields and orchards, and in evenings bathed in the pale light of an enchanting moon or gloomy with darkness passed between the walls in search of her Lover — she returned one rain-stormy night to her tent, tired and weary, and fell asleep. The patter of quick-moving, light footsteps was heard in the stillness of the tent. In that mysterious and strange night, the Beloved for whom she had so hoped and kept watch, suddenly appeared out of the darkness and beckoned at the entrance of her tent. He knocked and pleaded that she open the door for Him.^D “Listen! My Beloved Is Knocking,^E saying, ‘Open to me, my sister, my love, my dove, my undefiled: for my head is drenched with dew, and my locks with the damp of the night’” (Song of Songs 5:2). The great moment for which she had been waiting with such longing came at a time of inattentiveness. The elusive and secretive Beloved, weary of wandering and tribulations, appeared with His curly locks, black eyes, powerful build, and shining countenance. He stood in her doorway and thrust His hand through the hole in the lock, seeking shelter from the dampness of the night. He wanted to recount to her His mighty love, His longing and yearning for a life together filled with desire and joy, and of fulfillment of expectations and realization of dreams. A simple extension of the hand to turn the lock separated the Lover and her Beloved — the great dream from its complete fulfillment. With one leap the Lover could have attained all her life’s desires. “Draw me, we will run after you. . . . We will be glad and rejoice in you” (Song of Songs 1:4). Deceitful is the heart (Jeremiah 17:9), however, and who can explain it? That very night, sloth, the result of a strange inertia, took hold of the Lover. For one small moment the flame of yearning that burned within her was buried, the mighty desire withered, and her feelings and dreams were silenced. The Lover refused to leave her bed. She did not open the door of her tent to her handsome

Beloved. A cruel confusion swept her into forgetfulness and apathy. The Lover became lazy and stubborn, she poured forth countless excuses and pretexts to explain her strange behavior. “I have removed my cloak, how shall I put it on again? I have washed my feet, how shall I soil them?” (Song of Songs 5:3). The Beloved continued to beckon, and as His beckoning became more persistent, so too did the insanity that chilled and tainted the Lover.

So long as the whispering of the Beloved split the hush of the night, so did the heart of the Lover harden. Pleading and patient the Beloved continued to beckon while the minutes and hours of the clock were ticking

away. The Lover did not respond to the voice of the Beloved. The door to her tent was locked shut. The opportunity was lost, and the vision of an exalted life died. True, after a brief delay the Lover awoke from her slumber and jumped in haste from her bed to greet the Beloved. “I rose up to open to my Beloved” (Song of Songs 5:5), but the leap came too late. The Beloved had stopped beckoning and had disappeared into the darkness of the night, “My Beloved had turned away, and was gone” (Song of Songs 5:6). The joy of her life was exiled. Her existence became a desert, a storehouse of emptiness. The episodes of feverish search returned. She, the Lover, still wanders through the dwellings of the shepherds seeking her Beloved.

Chapter 4 Six Knocks

Eight years ago, in the midst of a night of the terrors of Majdanek, Treblinka, and Buchenwald; in a night of gas chambers and crematoria; in a night of total divine self-concealment; in a night ruled by the devil of doubt and destruction who sought to sweep the Lover from her own tent into the Catholic Church; in a night of continuous searching for the Beloved — on that very night the Beloved appeared. The Almighty, who was hiding in His splendid *sanctum*, suddenly appeared and began to beckon at the tent of the Lover, who tossed and turned on her bed beset by convulsions and the agonies of hell. Because of the beating and knocking at the door of the mournful Lover, the State of Israel was born.

How many times did the Beloved knock on the door of the Lover? It appears to me that we can count at least six knocks.

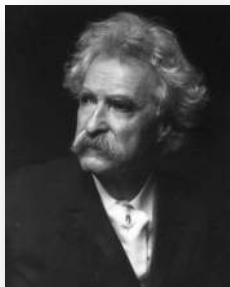

God's knocks on the maiden's door – His summons to the Jewish people – were expressed in six significant and even miraculous aspects associated with the founding of the State of Israel.

1. *Political*: "No one can deny that from the standpoint of international relations, the establishment of the State of Israel . . . was an almost supernatural occurrence. Both Russia and the Western countries jointly supported the establishment of the State" (26).
2. *Military*: "The small Israeli Defense Forces defeated the mighty armies of the Arab countries" (27).
3. *Theological*: "[A]ll the claims of Christian theologians that God deprived the Jewish people of its rights in the land of Israel, and that all the biblical promises regarding Zion and Jerusalem refer, in an allegorical sense, to Christianity and the Christian church, have been publicly refuted by the establishment of the State of Israel and have been exposed as falsehoods, lacking all validity" (28).⁶
4. *Assimilation*: "Many of those who, in the past, were alienated from the Jewish people are now tied to the Jewish state by a sense of pride in its outstanding achievements. Many . . . are now filled with fear and concern about the crisis overtaking the State of Israel . . . It is good for a Jew not to be able to hide from his Jewishness . . . The very fact that people are always talking about Israel serves to remind the Jew in flight that he cannot run away from the Jewish community" (30).
5. *Self-defense*: "For the first time in the history of our exile, divine providence has surprised our enemies with the sensational discovery that Jewish blood is not free for the taking, is not *hefker*!" (31).
6. *Refuge*: "A Jew who flees from a hostile country now knows that he can find a secure refuge in the land of his ancestors. This is a new phenomenon in our history" (34).

5. *Majesty and Humility*
The Thought of
Rabbi Joseph B. Soloveitchik

R' Reuven Ziegler

6. *Mark Twain*
(1835-1910)
Innocents Abroad, 1867

We traversed some miles of desolate country whose soil is rich enough but is given wholly to weeds — a silent, mournful expanse.... A desolation is here that not even imagination can grace with the pomp of life and action. We reached Tabor safely...[but] we never saw a human being on the whole route. We pressed on toward the goal of our crusade, renowned Jerusalem. The further we went the hotter the sun got and the more rocky and bare, repulsive and dreary the landscape became.... There was hardly a tree or a shrub anywhere. Even the olive and the cactus, those fast friends of a worthless soil, had almost deserted the country. No landscape exists that is more tiresome to the eye than that which bounds the approaches to Jerusalem.... Jerusalem is mournful, dreary and lifeless. I would not desire to live here. It is a hopeless, dreary, heartbroken land.... Palestine sits in sackcloth and ashes.

Operation Nachshon

Operation Nachshon (Hebrew: מבצע נחשון, *Mivtza Nahshon*) was a Jewish military operation during the 1948 war. Lasting from 5–20 April 1948, its objective was to break the Siege of Jerusalem by opening the Tel-Aviv - Jerusalem road blockaded by Palestinian Arabs and to supply food and weapons to the isolated Jewish community of Jerusalem.

Nachshon was the first major Haganah operation and the first step of Plan Dalet whose aim was to conquer the area allotted to the Jews by the 1947 UN Partition Plan. The operation was carried out by the Givati and Harel Brigades.

Villages captured during Operation Nachshon

7. Wikipedia

Background

By the end of March 1948, Abd al-Qadir al-Husayni's troops were preventing supply convoys from reaching Jerusalem. The city was besieged and the Jewish population was forced to adhere to a rationing system. On 31 March a 60 vehicle Jewish convoy was ambushed at Hulda and forced to turn back with the loss of five vehicles and 17 dead.^{[1][2]} Yishuv leader David Ben-Gurion decided to launch Nachshon in order to open up the city and provide supplies to the Jewish residents.^[3] Although initially intended as a one-shot affair, Nachshon later proved to be the first operation in the implementation of Plan Dalet.

The operation

The operation was named after the Biblical figure Nachshon Ben Aminadav, who was the first to wade into the Red Sea when the Hebrews escaped from slavery in Egypt. The operation was commanded by Shimon Avidan.

The first orders were given on 2 April 1948.^[4] A telegraph confirming the beginning of the operation, was released on 5 April, with the operation starting that same night.^[5] 1,500 men from the Givati and Harel brigades took control of the road to Jerusalem,^[6] allowing three of four convoys to get to the city.^[7]

The operation was a military success. All the Arab villages that blocked the route were either taken or destroyed, and the Jewish forces were victorious in all their engagements. Nonetheless, not all the objectives of the operation were achieved, as only 1,800 tonnes of the 3,000 envisaged were transported to the town, and two months of severe rationing had to be assumed.^[8]

Abd al-Qadir al-Husayni was killed during the night of 7–8 April, in the middle of the battles taking place in Al-Qastal. The loss of the charismatic Palestinian leader 'disrupted the Arab strategy and organisation in the area of Jerusalem.'^[9] His successor, Emil Ghuri, changed tactics: instead of provoking a series of ambushes throughout the route, he had a huge road block erected at Bab-el-Oued, and Jerusalem was once again isolated as a consequence.^[10]

During Operation Nachshon the Haganah wanted to attack the strategic village of Abu Gosh but this was opposed by the Stern Gang whose local commanders were on good terms with the mukhtar.^[11]

Aftermath

Operation Nachshon exposed the poor military organisation of the Palestinian paramilitary groups. Due to lack of logistics, particularly food and ammunition, they were incapable of maintaining engagements that were more than a few hours away from their permanent bases.^[12]

Faced with these events, the Arab Higher Committee asked Alan Cunningham to allow the return of the Mufti, the only person capable of redressing the situation. Despite obtaining permission, the Mufti did not get to Jerusalem. His declining prestige cleared the way for the expansion of the influence of the Arab Liberation Army and of Fawzi al-Qawuqji in the Jerusalem area.

Between 15 and 20 April, three convoys, totalling over 700 lorries were able to reach Jewish Jerusalem.^[13] The Arabs, however, managed to block the road immediately thereafter.^[14] Operation Nachshon was therefore followed by Operation Harel, and immediately thereafter Operation Yevusi. Further operations in the Jerusalem region, Operation Maccabi and Operation Kilshon, took place in May.

Palestinian irregulars, under the command of Abd al-Qadir al-Husayni, moving to counterattack Haganah positions in Al-Qastal, 7–8 April 1948

9. Kol Dodi Dofek

Chapter 5

The Obligation of Torah Judaism to the Land of Israel

What was our reaction to the beckoning of the voice of the Beloved, to the munificence of His loving-kindness and miracles? Did we get out of our beds and immediately open the door, or did we continue to rest like the Lover [in the story of the Song of Songs], and were we too lazy to get out of our beds? "I have washed my feet, how shall I soil them?" (Song of Songs 5:3).

All the trembling and fear for the geographical integrity of the State of Israel, all the suggestions of our enemies which are directed at territorial concessions by the State of Israel, and all of the brazen demands of the Arabs for boundary changes are based on only one fact: the Jews have not populated the Negev and established hundreds of settlements there. Had the Negev been settled with hundreds of thousands of Jews, even Nasser would never have dreamed of the possibility of rending it from the State of Israel. Wide and unpopulated expanses constantly and perpetually endanger the tranquility of the State. The Torah has already emphasized this notion when it states, "You shall not be allowed to quickly destroy them, so that the wild animals will not overwhelm you" (Exodus 23:29). The fact that the Jews have conquered the Negev is not enough, its settlement is what is important. The great sage Maimonides ruled that the first sanctification of the Land of Israel was not a lasting one because it was the result of a military conquest, which was annulled by the violent attack of an enemy whose army was vast and armaments numerous, who conquered the Land and took it from us. The second sanctification of the land, which was carried out through occupation and settlement by Divine sanction, through toil and sweat, was never annulled.⁸ The sanctity that is based on the settlement of the Land is, simply stated, for now and for all time! We are terribly guilty for this gross negligence. American Jewry could have certainly accelerated the process of colonization. Yet, why should we examine the faults of others and place the responsibility on the shoulders of nonobservant Jews? Let us admit our own faults and confess to our own derelictions. Among the Jews of America, Orthodox Jews bear the most blame for the slow pace of the conquest of the Land through settlement. It was for us, the loyalists of Judaism, to heed the call of the Beloved more acutely, and to respond to it immediately with extraordinary effort. In commenting on the verse "And I shall lay desolate the land" (Leviticus 26:32), Rashi^A states in the name of *Midrash Torat Kobanim*^B: "This is a boon to Israel, that

its enemies will not find tranquility in its land when it shall be bereft of its true inhabitants." The Land of Israel cannot be built by any other nation or people. Only the Jewish people have it within their power to settle the Land and make its desolation blossom. The Creator's promise was turned into a wondrous reality in different periods in the annals of the history of the Land of Israel. We cannot forget even for a moment, that the Land of Israel, like a magnet, attracted the nations of the world — both Christians and Muslims. The Crusades in the Middle Ages were undertaken with the purpose of conquering the Land of Israel and populating it with Christians. All the toil of the Crusaders was for naught. They did not strike roots in the Land. Even the indigent Muslims did not succeed in properly settling the Land. It remained a barren desert, as is said, "And your land shall become a desolation" (Leviticus 26:33). Even in modern times, when European nations, in the seventeenth and eighteenth centuries, settled and populated entire continents, the Land of Israel remained desolate and in a more primitive state than its neighboring Arab lands: Egypt, Syria, and the Lebanon. Had the Land been settled by an industrious, successful, and cultured people, had the Land been properly populated and developed, our attachment to it would have been eroded by the course of events, and no Jewish foot would have trod upon it. Strangers would have eaten its bounty and its fruit, and our rights would have become null and void. However, the Land of Israel did not betray the Jewish

people. It was loyal to them, awaiting redemption throughout the years. Logic dictates, then, that when the Jewish community was given the opportunity to return to its Land — which had withheld its treasures from foreigners and stored them for us — Orthodox Jews should have hastened to perform so great a mitzvah, to plunge with joy and enthusiasm into the very midst of this holy work: the building and settling of the Land. However, to our regret, we have not reacted that way. When the "desolate one," which longingly waited for us from era to era, invited us to come and redeem her from her desolation, and when the Beloved who watched over the desolation for almost nineteen hundred years, and decreed that during this time no tree should grow, and no wells should fructify the Land, beckoned at the door of the Lover, we the Orthodox Jews — the Lover — did not bestir ourselves from our beds to open the door for our Beloved. If we had contiguous settlements throughout the Land from Eilat to Dan, our situation would be very different.

Let us publicly and frankly confess: we complain about certain Israeli leaders and their attitude toward the values of our tradition and religious practice. The

complaints are justified. We have serious charges against the secular leadership of the Land of Israel. However, are only they to be blamed, and are we as faultless and pure as the heavenly angels? Such an assumption is without foundation. We could have extended our influence and done something to shape the spiritual character of the Land if we had but hurried to awaken from our slumber

and open the door for the Beloved who is knocking. I fear that we Orthodox Jews are still enveloped in sweet slumber. If we were to establish more religious kibbutzim, if we were to build more housing for religious immigrants, if we were to establish an extensive system of schools, our situation would be completely different. Then there would be no need to come forward with complaints against the leaders of other movements. We Orthodox Jews suffer from a unique illness that is not found in nonreligious Jews (with some rare exceptions). We are all miserly. We do not excel when it comes to giving generously, in comparison with the rest of American Jewry. We are satisfied to part with a couple of pennies, and we demand, in recompense for our piddling donation, our reward in this world and a share in the first allocations. Thus, our dignity has reached its nadir, and we do not exercise appropriate influence on Jewish life here in America and on the course of events in Israel. Great and free America is a land of charity. The government itself, in the years 1945 to 1956, disbursed \$55 billion, \$350 million in foreign aid projects (the numbers are truly beyond our comprehension), and philanthropists are truly respected in this land that knows how to give and help in such proportions. Accordingly, we Orthodox Jews are not entitled to the greatness that others possess. Lately, we have become experts at criticism and fault-finding. ("And the priest shall look on him, and pronounce him unclean" [Leviticus 13:3]). We know well how to criticize, to look for blemishes and to express

opinions as self-styled experts. One thing, however, escapes us, and that is that the priest who pronounces defilement must leave the encampment to be with the afflicted sufferer so as to purify him. "And the priest shall leave the encampment ... and the priest shall command" (Leviticus 14:3-4). We must build not just a few small nooks, whose impact is unfelt, but central institutions throughout the length and breadth of America and the Land of Israel. We have an obligation to purify those who are "outside the encampment," who are situated in the huge camp of ignorance. To this end, there is a need for vast sums; and we, the Orthodox Jews, are far from being generous and charitable. For this reason, our institutions here and in Israel suffer from want. The Religious Zionist

movement especially has to content itself with paltry sums. Due to lack of funds, the movement cannot function appropriately. Indeed, the loyal Lover is quite splendid, her eyes are like twin doves and her face radiates a beautiful charm (Song of Songs 1:15, 4:1). She is much fairer than the nonreligious lover. However, beauty is vain and grace is deceptive (Proverbs 31:30) if this Lover is stingy and very lazy. "I have removed my cloak, how shall I put it on again?" (Song of Songs 5:3). When one calls a rich Jew and asks him to give to a just cause, he answers, "I am going to Florida, and this year I have decided to stay in a luxury hotel, and I don't have the wherewithal to give you what you requested." What did the scholar tell the King of the Khazars? "You have embarrassed me, King of Khazars! ... And our saying

'worship at His holy hill' [Psalms 99:9] is but the chirping of a starling" (*HaKuzari* 2:24). Do we not hear in our trembling over the safety and tranquility of the Land of Israel in our day, the beckoning of the Beloved who begs the Lover to let Him in? He has already been beckoning for eight years, and still He has not been properly responded to. Nonetheless, He continues to beckon. To our good fortune, our inherited Land has become more beautiful. The Beloved has not shown the Lover any favoritism, but He has compassion for her. The Beloved beckoned for only a short moment that night and disappeared, yet with us He has exhibited extraordinary patience. It is eight years that He has continued to beckon. Hopefully, we will not miss the opportunity!!

WHY AIPAC MATTERS: THE IMPERATIVE FOR OUR INVOLVEMENT

BY LARRY WEINBERG

I was a soldier in 1944 as an infantryman in the U.S. 100th infantry division. We were in combat in the Vosges Mountains, located between France and Germany. A fellow soldier came to me and said that they had found a Jewish man hiding in the woods and that the man wanted to know if any of the Americans were Jewish.

I ran to meet the man. He was gaunt and unshaven. As I got closer to him, I was overwhelmed with emotion, feeling as if I was somehow part of his liberation. I reached out to him when he asked in Yiddish, "Are you a Jew?" I responded enthusiastically, "Yes, I am a Jew!" The man came closer to me, spit in my face and said, "You came too late." He walked away and I never saw him again.

I came to realize that we American Jews did not do enough to prevent the Holocaust. When our people are in need or in danger, we must never be too late.

Larry Weinberg is a past president of AIPAC and a proud father, grandfather and great-grandfather.

10. AIPAC
Hagaddah

11. Community, Covenant and
Commitment (pp.229)
Rabbi Joseph B. Soloveitchik

Tzom ha-Revi'i [Fast Day of 17 Tammuz], 5727
[Tuesday, July 25, 1967]

To the honorable Mrs. Miriam Shiloh, may you live and be well,
Greetings and blessings!

I apologize for not responding to your letter immediately and for my tardiness until now. It was, and remains, very difficult for me to write. I was immersed in the mourning for my beloved wife, the apple of my eye and the desire of my soul, may her memory be a blessing. My world collapsed and was destroyed. As I indicated, even now I write to you with tears and the blood of my torn and tortured heart.

I thank you for your words, and accept your rebuke willingly. Indeed, I sinned against the Holy Land. I am amongst those who have fallen back (in not coming to the Holy Land). Of course, many factors that were out of my control prevented me. In spite of this, I am not searching for an excuse, nor am I justifying myself. I am guilty, and the blame rests on my shoulders. Last year, we – my wife z"l and I – decided to come to Israel and remain for about six months, to see the land and the people who dwell therein. However, "many are the plans in a man's heart" [Prov. 19:21], what happened, happened, and "my sighs are many and heart is sick!" [Lam. 1:22].

Many of my friends and acquaintances, who live whether in the land of Israel or the Diaspora, are urging me to come now. You also emphasized in your letter that it is now a time of grace and also time of spiritual crisis. However, our sages told us [*Shemot Rabbah* 52:5, end of *Parashat Pekudei*] of a "*kippah*, a special counting-house, that was outside of Jerusalem" because anyone who would make his accounts and find himself in debt would be distressed, and regarding Jerusalem it states: "The joy of the whole earth" [Ps. 48:3] [implying that one must not be distressed within the precincts of Jerusalem].

How much more so [is this true] regarding a *kippah*, [the state] of bleak mourning that I am in that must [force me to]

1967 was an historic and momentous year for the Jewish people, with the tensions and fears leading up to the Six-Day War, the miraculous and stunning victory of Israel over her enemies and the liberation of Jerusalem and other parts of the land of Israel. For the Rav, on a personal level, that same year was one filled with great pain and sorrow. In the first three months of 1967, in consecutive order, the Rav lost his beloved mother, Pesha, at the age of 86, his brother, Dr. Shmuel Soloveitchik, at the age of 58, and finally the crushing blow of the passing of his beloved wife and soul-mate, Dr. Tonya Soloveitchik, in March at the age of 62. In the midst of this year of triple avelut, the Rav received a letter from Mrs. Miriam Shiloh (1938–1999), an Israeli religious Zionist educator then teaching high school students at Givat Washington near Kibbutz Yavneh. As was common at the time the students in Mrs. Shiloh's class read the Rav's classic essay *Kol Dodi Dofek*, outlining his forceful vision of religious Zionism and his call for American Jewry to make aliyah. The students in Mrs. Shiloh's class questioned her as to why the Rav, who spoke so passionately about the subject, had himself not made aliyah. Spurred by her students' questions and the heady aftermath of the Six-Day War, she directed their query to the Rav himself. Below is the translation of his short reply.

remain outside of Jerusalem. How can I now go up to Jerusalem, while I am despondent and embittered. The inspiration does not rest in a state of depression, sadness and pain.

You do not have to justify yourself for your words. I, too, a simple Jew, would say, in the words of the rabbis of *Yavneh* (*Berakhot* 17a): "I teach, and many others who work in the field of Torah education teach, my work is in the large city of New York, in an institution with great numbers of students, and they, their work is in Givat Washington or some other *moshav* in a similarly small institution. One may do much or one may do little; it is all one, provided he directs his heart to Heaven. All our work is dedicated to the flourishing of the values of Judaism, the tradition of our forefathers and our sages, the bearers of the tradition and its scholars."

With great respect,

Yosef Dov ha-Levi Soloveitchik

ע"ד חובת העלייה לארץ היה רבנו סבור, שרבינים ומלמדים
באמריקה ובשאר מקומות, שפועלים ומצליחים בקירוב [כי סוף כל סוף
בדורנו אנו שיש חורבן כל כך גדול בכלל ישראל מפני הריפורמה ומפני
החילוניות השוררת, כל מנהיג רוחני משתתף הוא באמת בקיום כלל
ישראל ובבנין האומה], אינו מן הנכון שיעלו הם לארץ, וע"י כן ישתמשו
מחובתם ומעבודתם זו. [וכ"ה בתש"ו מהר"ם שיק חיו"ד (סי' רכ"ה
רכ"ז)]. וכ"כ הגר"ע באיגרתו לכב' הרב קוק, ז"ל, שנדפסה בס' חיי
הראי"ה להרמ"צ נריה, עמוד שפז.

12. Nefesh Ha'Rav
Rav Herschel Schachter

13. Community, Covenant and
Commitment (pp. 238-239)
Rabbi Joseph B. Soloveitchik

Below is a translation of relevant portions of an interview with the Rav conducted by Mr. Levi Yitzhak Yerushalmi. It was published in the Erev Rosh ha-Shanah, 5736 (September 15, 1975) edition of the Hebrew daily Ma'ariv. It is reprinted here with their kind permission, © Ma'ariv.

How do you view the phenomenon of manifestations of anti-Semitism, and specifically anti-Semitism as a result of the existence of the State of Israel?

The aloneness of the Jewish people is today very pronounced. The existence of the state dovetails with this aloneness. Herzl did not understand this aloneness in a metaphysical and meta-historical fashion. He did not see the uniqueness of Jewish history [a history] that was totally foreign to him. On the other hand, he saw and experienced the hate for the Jewish people in reality. He recognized this reality and this aloneness as a fact. He explained them in political terms. However, the aloneness of the Jewish people is one of the clear signs of the nation which exists as a chosen nation. The aloneness is a result of the election [of the Jewish people]. A great individual is lonely. Moses, our teacher, was lonely. A great nation is alone. This is part of the covenant that God established with the Jewish people. That is part of what makes it unique. A lonely individual is creative. A lonely nation is also a creative one. It is clear, therefore, that the State of Israel expresses the greatness of the Jewish people and its uniqueness in the world. After 1,900 years of destruction and exile, the nation returns to its land and rebuilds ancient ruins.

However, the gentiles do not appreciate the relationship between the nation and the land after the passage of so many years. I have spoken to many great people, some from the elite of American culture, and they ask me a small question: "What do you American Jews want? Is it freedom? All opportunities are open to you. You have been very successful." Indeed, in the span of less than one hundred years American Jewry has succeeded. This success is literally a miracle. A generation of poor uneducated immigrants, who did not know language and were often illiterates from the small towns and hamlets of Poland and Russia, brought forth a generation that was able to conquer America...Everything is wonderful, they say, What then do you Jews want (in your insistence on unequivocal support for the State of Israel)?...I explain to them: *Eretz Yisrael* for us is not just a state in the territorial-political sense. It is much more than that. It represents the hope and belief in the coming of the redeemer, of the messianic age and the redemption of the world which will come through the merit of *Eretz Yisrael*. When one speaks to a cultured gentile in such mystical terms, he understands, but most people do not....

In all generations, the anti-Semites would choose a specific Jewish institution and mercilessly attack it. At one time they attacked the Temple. Later in history they attacked the *Shabbat*. The gentiles would ridicule the *Shabbat* and say that Jews are lazy and do not want to work. Later in history they chose [to attack] circumcision and the Talmud, which were also institutions and frameworks. At a certain point in time they directed their hate towards the practice of *shehitah*. In our day, the enmity is directed at the State of Israel. I know this from experience. Non-Jews tell me: "If not for the State of Israel, Jews and gentiles would live in fraternal harmony." The state bothers them because it expresses and highlights the eternity and resurrection of the Jewish people. The state as a creation of Jewry disturbs the serenity of our enemies. I always believe that the very institution that is attacked by the enemy is central, important and vital. The enemy truly knows what is important. Therefore the Halakhah states that at the time of persecution one must suffer martyrdom even if the enemy only demands that one change a minor custom of behavior....

There has been tremendous progress in the life of Jews in America. The universities are open to all Jews. When I arrived in America thirty-five years ago it was impossible that a Jew would achieve the status of a professor of English literature at Harvard. Today, the head of the department is Jewish, and is even observant. In major hospitals too, Jews today serve as the heads of departments.

Is there a danger that there will be an increase in anti-Semitism in America?

I cannot say...It is also dependent on the Jews themselves, on whether they live ethical lives and do not violate the standards of proper behavior....

Do you support the peace proposal of Dr. Henry Kissinger [then Secretary of State] and the new proposed [interim] agreement between Israel and Egypt that are currently in the offing?

I do not live in *Eretz Yisrael* and I have no right to express my opinion on these matters.

Do you consider making aliyah to Eretz Yisrael or do you see your life's mission in teaching Torah in the Diaspora?

I think about it greatly. I see a mission in teaching Torah in all corners of the world. However, I also think about [coming] to *Eretz Yisrael*. If it be God's will and I merit it, I will yet come to live in *Eretz Yisrael* and teach Torah. I love teaching Torah. I am as a drunkard in this regard. All of my life I have been teaching Torah. I have taught children, teenagers, young people and older people. I deliver a weekly public class to adults in New York as well as a weekly public class for adults in Boston. I established a small day school in Boston named for Maimonides where the students study Jewish and Hebrew subjects in Hebrew and secular subjects in English. The day school has been in existence for over thirty years. The young people who have completed the school speak Hebrew and many of them have made *aliyah* to *Eretz Yisrael*.

Do you educate towards aliyah?

Of course we steer them in that direction. They do not make *aliyah* simply by themselves. Many of my students at Yeshivat Rabbeinu Yitzhak Elchanan (Yeshiva University) have made *aliyah* to *Eretz Yisrael*. Amongst my students who have moved there are my daughter, my son-in-law and my only son. In truth, the Jewish Agency and governmental representatives are mistaken [in their approach]. You do not need to tell people: "Come on *aliyah*, and if you remain you are putting yourselves in danger just as German Jews did before the rise of Hitler to power." This is not the right way. One must educate and teach towards a lifestyle that will bring people to *Eretz Yisrael*. This is what we are doing.

Do you see in this a national Zionist mission?

This is the mission of the Torah and Divine Providence.

Do you consider yourself a Zionist?

If Zionism refers to a technical concept or to belonging to some established body, then I am not part of it, though I am formally a member of the Mizrahi and pay dues. If, however, Zionism represents love of the Jewish people and devotion to *Eretz Yisrael* as the land of our forefathers – then I am certainly a Zionist. From my early childhood, my father *z"l* studied with me the areas of *zera'im*, *hilkhot terumot u-ma'aserot*, *matanot aniyim u-bikkurim*. The [halakhic] concepts of the sanctity of the land, the impurity of the land of the gentiles, the temporary or permanent sanctification of the land are deeply rooted in my heart. From a young age I was educated towards the love of *Eretz Yisrael* as a land containing ten levels of sanctification....